

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
DLA MIASTA I GMINY M O R Y Ń
NA LATA 2009-2013**

opracowała:

mgr Agnieszka Dębska

2009

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	6
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	10
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	12
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	17
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	17
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	
5.2.1. Zarys historii obszaru gmin	23
5.2.2. Krajobraz kulturowy	29
5.2.3. Zabytki nieruchome	33
5.2.4. Zabytki ruchome	33
5.2.5. Zabytki archeologiczne	34
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	34
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	34
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	35
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	38
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	39
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	41
7. Założenia programowe	43
7.1. Cele i priorytety programu opieki nad zabytkami, ich kierunki działań i omówienie zadań	43
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	48
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	49
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	50
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	52
12. Część graficzna gminnego programu opieki nad zabytkami	54

13. Załączniki

Załącznik nr 1 Rejestr zabytków nieruchomości – wykaz	60
Załącznik nr 2 Stanowiska archeologiczne na terenie miasta i gminy Moryń – wykaz	62
Załącznik nr 3 Gminna ewidencja zabytków – wykaz	63
Załącznik nr 4 Wniosek do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o udzielenie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane, zwane dalej „pracami” przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków położonym w województwie zachodniopomorskim	84
Załącznik nr 5 Uchwała Nr XV/144/07 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia: 18 grudnia 2007 r. w sprawie: określenia trybu i zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków kultury położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego	88
Załącznik nr 6 Wniosek do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego o udzielenie dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków	91
Załącznik nr 7 Uchwała Rady Miasta w sprawie zasad i trybu postępowania o udzielenie, rozliczenie i kontrolę wykorzystania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowiących własności gminy	97

1. W S T Ę P

Rolniczo-turystyczna gmina Moryń zlokalizowana jest w południowo-zachodniej części województwa zachodniopomorskiego, na styku Równiny Gorzowskiej i Pojezierza Myśliborskiego. Około 20% obszaru gminy znajduje się w granicach Cedyńskiego Parku Krajobrazowego, a pozostała część stanowi otulinę parku. W skład gminy wchodzi dziewięć sołectw: Bielin, Dolsko, Gądno, Klępicz, Mirowo, Nowe Objezierze, Przyjezierze, Stare Objezierze, Witnica oraz miasto Moryń.

Moryń to małe miasto założone w sąsiedztwie grodziska – z reliktnami zamku – z zachowanym średniowiecznym rozplanowaniem w granicach murów obronnych, zachowanych na niemal całym obwodzie, z historycznymi dominantami: kamiennym gotyckim kościołem, ratuszem z 1920 roku oraz z zespołem historycznej zabudowy mieszkalnej. Miasto położone jest w centrum gminy, na zachodnim brzegu jeziora Morzycko, które jest jednym z najgłębszych jezior w Polsce.

Średniowieczne obwarowania miasta posiadają ponadregionalne walory historyczne, architektoniczne i edukacyjne. Należą do najcenniejszych i najbardziej charakterystycznych zabytkowych zespołów na Pomorzu i w Polsce.

Obszar gminy Moryń wchodzi w skład dwóch subregionów:

- subregion Nowogard – Stargard – Pyrzyce – Chojna, który obejmuje półkole ujście Odry i Zalew Szczeciński, a którego granice zewnętrzną stanowią pagórkowate i zalesione tereny północnych partii moreny czołowej;
- subregion południowo-zachodni pas pojezierny, który obejmuje tereny północnej części moreny czołowej, dochodzącej do Odry.

Subregion Nowogard – Stargard – Pyrzyce – Chojna równinny, lekko sfalowany, słabo zalesiony, w całości użytkowany rolniczo, charakteryzuje się urodzajnymi glebami moreny dennej i gęstą siecią osadniczą o metryce średniowiecznej. Subregion południowo-zachodni pas pojezierny jest silnie zalesiony, z pasmem jezior polodowcowych. Na tym terenie, o bardzo urozmaiconym krajobrazie przyrodniczym, o dużej liczbie jezior i obszarów leśnych występują bardzo atrakcyjne szlaki komunikacyjne.

Zachowane układy ruralistyczne – w większości o metryce średniowiecznej – są przestrzennie zróżnicowane i rozbudowane o założenia rezydencjonalno-parkowo-folwarczne. W miejskim krajobrazie dominuje wczesnogotycka fara kamiennie-ceglana. W krajobrazie wiejskim zachował się duży zespół wczesnogotyckich i gotyckich kościołów granitowych, a do najciekawszych należy m. in. kościoły w Mirowie, Starym Objezierzu i Witnicy.

Cechą charakterystyczną gminy Moryń jest bogactwo krajobrazów: przyrodniczego i kulturowego. Według definicji krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, która zawiera wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze. Środowisko kulturowe to ważny czynnik życia i działalności człowieka. Zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, lecz także cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego otoczenia człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Z uwagi na fakt, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, jego przejawy kulturowe są równie istotne jak aspekty ekonomiczne. Z tego względu podstawową zasadą działania samorządu gminnego powinno być dążenie do wzajemnego uzupełniania się ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju. Trudno byłoby mówić o rozwoju gminy bez opierania się na jej zasobach i walorach krajobrazu kulturowego, dlatego ich wykorzystanie powinno stanowić jeden z priorytetów polityki gminnej. Umożliwienie dalszego istnienia oraz wzbogacenie materialnego dziedzictwa kulturowego jest jednym z istotnych procesów rozwojowych gminy.

Zasób wartości kulturowych, znajdujących się na terenie gminy, powinien być przedmiotem szczególnej troski zarówno mieszkańców, jak i władz samorządowych, jako ważny cel publiczny. Biorąc pod uwagę dotychczasowe dokonania, należy kontynuować działania dążące do ich ochrony w formie biernej – w prawie miejscowym i czynnej, np. poprzez finansowanie prac konserwatorskich na obiektach pozostających we władaniu samorządu i udzielaniu dotacji dla pozostałych właścicieli obiektów zabytkowych.

Zasadniczym kontekstem opracowania „**Gminnego programu opieki nad zabytkami**” jest uznanie zasobów dziedzictwa kulturowego za główny czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości lokalnej. Zasoby te określają i wyznaczają wieloaspektowe uwarunkowania rozwoju gminy, upowszechniania kultury oraz atrakcyjności turystycznej. W działaniach samorządu lokalnego, podobnie jak w polityce państwa, istotne jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego oraz powiązanie ochrony zabytków z ochroną środowiska przyrodniczego. Sprawny i skuteczny system ochrony i opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy udziale samorządu, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych.

Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego gminy Moryń poprzez określenie podstawowych warunków i czynników organizacyjnych, finansowych oraz edukacyjnych, które temu służą.

Ilekroć w tekście pojawi się określenie „**Gminny Program**” oznacza to „**Gminny program opieki nad zabytkami dla miasta i gminy Moryń na lata 2009-2013**”.

Zabytki zlokalizowane na terenie miasta i gminy Moryń zostały kilkakrotnie omówione i scharakteryzowane w różnego typu opracowaniach. Na bardzo liczną bibliografię składają się zarówno dokumentacje historyczno-konserwatorskie, opracowania o charakterze studialnym, jak również wydawnictwa popularno-naukowe.

Dla potrzeb „**Gminnego Programu**” wykorzystano zarówno publikacje (m. in. monografia Morynia autorstwa Kazimierzy Kaliny Skwirzyńskiej, Mirosława Opęchowskiego, Tomasza Wolendera), jak też dokumentacje historyczno-konserwatorskie (m. in. karty ewidencyjne zabytków) udostępnione w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Ocena zachowanej historycznej substancji zabytkowej z terenu miasta i gminy dokonana została także po przeanalizowaniu historycznego materiału kartograficznego, m. in. niemieckich map topograficznych (Meßtischblatt) z lat 1892-1893, uaktualnionych w latach trzydziestych XX wieku.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2003, Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami) sporządzenie programu opieki nad zabytkami – istotnego instrumentu ochrony zabytków – należy do ustawowych obowiązków samorządu gminnego. Zasadnicze cele programu opieki nad zabytkami, które określa w/w ustawa to:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej, w planach rozwoju regionalnego i lokalnego;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na ochronę i opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

„Gminny Program” – po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej w Moryniu, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania. Z realizacji zadań **„Gminnego Programu”** co dwa lata Burmistrz zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdań i przedstawienia ich Radzie Miejskiej oraz przekazywania ich do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Według art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej obowiązkiem konstytucyjnym Państwa i każdego obywatela jest ochrona zabytków, czyli materialnych i niematerialnych dóbr kultury, będących elementami składowymi dziedzictwa kulturowego.

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001, Nr 142, poz. 1591 z późniejszymi zmianami) do zadań własnych gminy należy zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w szczególności dotyczących sfery kultury, w tym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W tym przypadku dla gminy instrumentami realizacji interesu publicznego są m. in. uchwalanie dokumentów strategicznych i programowych, w tym sporządzanie i uchwalanie planów zagospodarowania przestrzennego. Ponadto utrzymywanie jednostek specjalistycznych w zakresie muzealnictwa oraz działania właścicielskie wobec zabytków stanowiących własność gminy i jej jednostek.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003, Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami) nakłada m. in. na organy samorządowe obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. Art. 4 tejże ustawy stwierdza, że: „Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.”

Art. 5 określa w sposób otwarty kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.”

Ochrona zabytków, w przeciwieństwie do opieki nad zabytkami, realizowana jest przez organy administracji publicznej, czyli administracji rządowej i samorządowej, działające w publicznym interesie, zgodnie z przypisanymi im ustawowo kompetencjami.

Art. 6 ust. 1 i 2 klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku: „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobowości lub instytucji;
 - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz. U. z 1997, Nr 85, poz. 539; z 1998, Nr 106, poz. 668; z 2001, Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002, Nr 113, poz. 984),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.”

Ponadto kwestie ochrony zabytków regulują następujące akty prawne:

Ustawy m. in.:

- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2000, Nr 46, poz. 543 z późniejszymi zmianami);
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku – Prawo budowlane (Dz. U. z 2003, Nr 207, poz. 2016 z późniejszymi zmianami);
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003, Nr 80, poz. 717 z późniejszymi zmianami);

- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004, Nr 92, poz. 880 z późniejszymi zmianami).

Rozporządzenia m. in.:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku w sprawie udzielenia dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2005, Nr 112, poz. 940);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 28 stycznia 2005 roku w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. z 2005, Nr 24, poz. 200);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 roku w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004, Nr 212, poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych (Dz. U. z 2004, Nr 150, poz. 1579);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2004, Nr 124, poz. 1305);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 roku w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004, Nr 124, poz. 1302);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 roku w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. z 2004, Nr 84, poz. 798);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 roku w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004, Nr 75, poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 roku w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004, Nr 71, poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 roku w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004, Nr 30, poz. 259).

Inne m. in.:

- Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 roku (Dz. U. z 1996, Nr 120, poz. 564).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Wzmiankowana ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zobowiązuje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego do opracowania, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, „**Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**”. W chwili obecnej trwają prace nad jego sformułowaniem.

Natomiast „**Gminny Program**” opiera się na opracowanych i zatwierdzonych w dniu 10 maja 2004 roku przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „**Tezach do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**”, według których wzmiankowany krajowy program powinien zawierać:

- uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami: stan zabytków nieruchomych, stan zabytków ruchomych, stan zabytków archeologicznych, stan zabytków techniki, pomniki historii i obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO, stan służb konserwatorskich, stan opieki nad zabytkami, stan uregulowań prawnych;
- działania o charakterze systemowym:
 - powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa,
 - wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;
- system finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;
- dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania – ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;
- kształcenie i edukacja: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;
- współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

Rada Ministrów w dniu 21 września 2004 roku przyjęła „**Narodową strategię rozwoju kultury na lata 2004-2013**” oraz „**Uzupełnienia narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004-2020**”. Oba dokumenty zawierają strategiczne cele polityki państwa i uwarunkowania formalno-prawne w sferze ochrony zabytków.

Jednym z czołowych założeń jest ochrona i opieka nad dziedzictwem kulturowym, a jednym z celów strategicznych jest ochrona i rewaloryzacja zabytków. Cel ten stał się jednym z priorytetów Narodowego Programu Kultury – Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego. Celem strategicznym w/w Programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa

kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych. Celami częściowymi tego Programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków;
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informatycznego;
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej;
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granice Polski.

W „**Uzupełnienia narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004-2020**” – poza przesunięciem daty kierunkowej – wprowadzono programy operacyjne jako system realizacyjny Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, powiązane z finansowaniem działalności kulturalnej ze środkami znajdującymi się w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dla działań związanych z opieką nad zabytkami powołano Program Operacyjny „**DZIEDZICTWO KULTUROWE**” z priorytetami:

1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych.
2. Rozwój instytucji muzealnych.
3. Ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju.
4. Ochrona zabytków archeologicznych.
5. Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego.
6. Ochrona zabytkowych cmentarzy.

Celem w/w Programu jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych, gdzie celami częściowymi są:

- poprawa stanu zachowania zabytków;
- zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym dziedzictwa archeologicznego);
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji;
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granice oraz na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

„Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2008-2012 dla Województwa Zachodniopomorskiego”

„**Gminny Program**” zgodny jest w swych założeniach z „Wojewódzkim Programem Opieki nad Zabytkami” (Uchwała Nr XX/197/08 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 17.06.2008 roku), w którym zawarto m. in. wytyczne i zalecenia do powiatowych oraz gminnych programów opieki nad zabytkami.

Wymieniono następujące cele ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego na terenie gminy:

1. Ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego, utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego, w tym:
 - układu i reliktywów osadnictwa prehistorycznego i średniowiecznego (stanowisk archeologicznych);
 - średniowiecznej i nowożytniej struktury osadniczej;
 - historycznych nawarstwień i przekształceń cywilizacyjno-kulturowych;
 - niematerialnych wartości historycznych i społecznych.
2. Zachowanie i kształtowanie wartościowego środowiska antropogenicznego i zapewnienie jego trwałego użytkowania poprzez:
 - ochronę prawno-konserwatorską zabytków archeologicznych;
 - ochronę prawno-konserwatorską osadniczych układów przestrzennych;
 - ochronę prawno-konserwatorską zabytków budownictwa, techniki i zieleni zabytkowej;
 - ochronę prawno-administracyjną lokalnych form zagospodarowania terenu;
 - prawne kształtowanie współczesnych form zabudowy i zagospodarowania terenu z poszanowaniem tradycji i wykorzystaniem wzorców regionalnych;
 - utrzymanie podstawowej funkcji terenu, determinujących fizjonomię krajobrazu poszczególnych miejscowości;
 - zachowanie w formie naturalnej cieków, stawów i terenów bagiennych w granicach miejscowości;
 - zachowanie krawędzi leśnych zamykających obszary otwarte jako otoczenia miejscowości;
 - zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym dominant kulturowych i krajobrazowych, utrzymanie ich roli w krajobrazie;
 - zahamowanie niekorzystnych procesów degradujących krajobraz, powstałych poprzez ugorowanie terenów rolnych, wycinanie zadrzewień przydrożnych i śródpolnych, intensywne pozyskiwanie kruszyw, obudowy brzegów jezior obiektami turystycznymi, prowadzenie zrębów zupełnych w dolinach rzecznych, na zboczach dolin, zboczach mis jeziornych, atrakcyjnych przyrodniczo ścian lasów i w innych istotnych form fizjonomii krajobrazu;

- likwidowanie skutków oddziaływania (rekultywacja) obiektów wymagających makroniwelacji i znacznych przekształceń topografii (wyrębiska kruszyw, farmy hodowlane, tereny stawów hodowlanych);
- utrzymanie zabudowy w granicach historycznych układów przestrzennych wsi, z kontynuacją zasad lokalizacji zabudowy i zagospodarowania terenu;
- wypełnienie ubytków tradycyjnej niwy siedliskowej;
- przeciwdziałanie chaotycznej parcelacji terenu;
- utrzymanie i nie ograniczanie ekspozycji: układów przestrzennych siedlisk, pomników i krzyży, urządzeń technicznych i komunikacyjnych;
- utrzymanie i nie ograniczanie ekspozycji układów komponowanej zieleni parków, cmentarzy i obsadzeń przydrożnych i śródpolnych;
- utrzymanie historycznie ukształtowanej sieci dróg;
- utrzymanie charakterystycznych przekrojów, nawierzchni i rodzaju obsadzeń istniejącego układu dróg;
- zapobieganie powstawaniu ubytków w zabudowie i tworzenie warunków do ich ponownej zabudowy;
- utrzymanie i eksponowanie zabudowy historycznej, jej proporcji, formy, dachów, wielkości i układu otworów, rodzaju stolarki i jej zdobnictwa, materiału budowlanego;
- kształtowanie walorów estetycznych nowej zabudowy mieszkalnej, rekreacyjno-turystycznej i produkcyjnej poprzez nawiązywanie do tradycji i wartości regionalnych, w zakresie określania formy architektonicznej i materiałów budowlanych;
- przeciwdziałanie „zaśmiecaniu” krajobrazu kulturowego nowymi lokalizacjami budowli substandardowych (tymczasowych pawilonów usługowych, baraków, budek kempingowych, agresywnych form reklamy) i rozwiązaniami technicznymi (naziemne sieci inżynieryjne, wieże anten telekomunikacyjnych);
- dopuszczanie lokalizacji farm wiatraków energetycznych jedynie na obszarach krajobrazu cywilizacyjnego (w sąsiedztwie napowietrznych sieci wysokiego napięcia oraz podobnych) z wyłączeniem terenów o walorach kulturowych i krajobrazowych określonych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego (aktualizacji);
- estetyzacja i humanizacja zabudowy i zagospodarowania terenu osiedli „PGR-owskich” i blokowych oraz współczesnej zabudowy techniczno-produkcyjnej;
- ochronę przed dewastacją zabytków archeologicznych - ustalanie ochrony w planach miejscowych;
- utrzymanie i eksponowanie grodzisk posiadających charakterystyczną formę krajobrazową;
- zachowanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym zabytków oraz innych elementów zagospodarowania i wyposażenia miejscowości;
- ochronę miejsc związanych ze sprawowaniem praktyk religijnych w miejscowościach, gdzie nie ma kościołów - krzyży i kapliczek przydrożnych, związanych między innymi z kultem maryjnym (maj, październik);
- opracowanie materiałów pomocniczych do nauczania i propagowania historii i tradycji regionu;

- umieszczenie na zabytkach znaków informacyjnych.

Ochrona wartości kulturowych powinna być realizowana poprzez:

- sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustalających, po weryfikacji, wskazane w studium granice stref ochrony konserwatorskiej i zawierające odpowiednie ustalenia dla działań w tych strefach;
- sporządzanie programów opieki nad zabytkami;
- podejmowanie uchwał określających zobowiązania właścicieli obiektów zabytkowych do opieki nad zabytkami zgodnie z gminnym programem opieki nad zabytkami;
- współpracę ze specjalistami kształtowania krajobrazu i zabytkoznawcami przy sporządzaniu strategii i programów rozwoju gminy oraz przy realizacji polityki przestrzennej określonej w studium;
- utrzymywanie w dobrym stanie technicznym i estetycznym budynków i budowli zabytkowych stanowiących własność gminy;
- utrzymywanie i uzupełnianie obsadzeń alejowych dróg publicznych;
- porządkowanie i utrzymywanie historycznych nekropolii (w tym nieczynnych);
- oznaczenie i ochronę grodzisk stanowiących zabytki archeologiczne;
- udzielanie pomocy prawnej i materialnej w utrzymaniu i remontach zabytkowych obiektów publicznych i prywatnych;
- wspieranie i dokumentowanie powstawania nowych wartości kulturowych na terenie gminy.

„Plan zagospodarowania przestrzennego
województwa zachodniopomorskiego”

Opracowany został w 2002 roku i w przypadku dziedzictwa kulturowego wskazuje obszary oraz działania, które tworzą zasady i kierunki dla programu rewaloryzacji przestrzeni historycznej w układzie lokalnym, regionalnym i krajowym.

We wzmiankowanym „Planie zagospodarowania przestrzennego” ustalono zalecenia w zakresie ochrony zabytków nie wpisanych do rejestru, ale znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, do czasu ustanowienia regulacji ustawowej:

- zabudowa historyczna powinna być utrzymana i użytkowana w dobrym stanie technicznym, w odpowiednim standardzie cywilizacyjnym bez naruszania wartości estetycznych i kulturowych;
- obiekty znajdujące się w ewidencji zabytków nie wpisanych do rejestru, sporządzanej przez zarząd gminy, winny:
 - być wykazane w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
 - posiadać zapisane warunki i zakres ochrony gabarytu, formy, detalu, kolorystyki i bezpośredniego otoczenia,
 - posiadać dokumentację inwentaryzacyjną przechowywaną w gminie,
 - do czasu sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub jego zmiany, wprowadzającej ochronę zabytków znajdujących się w prowadzonej przez zarząd gminy ewidencji zabytków nie wpisanych do rejestru, do postępowania administracyjnego

dotyczącego tych obiektów i ich bezpośredniego otoczenia wprowadza się udział Wojewódzkiego konserwatora Zabytków w sporządzaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu.

- dla historycznej zabudowy i układów zaleca się, w trybie indywidualnych ocen wartości estetycznych i kulturowych, ograniczenie swobody drastycznych zmian formy i kompozycji.

Dla ochrony i rewaloryzacji przestrzeni historycznej województwa zachodniopomorskiego „Plan zagospodarowania przestrzennego” zaleca:

- ograniczyć możliwości swobody podziałów działek siedliskowych poza granicami obecnego zainwestowania, przy czym w historycznych wsiach rozproszonych nowe siedliska mogą być lokalizowane jedynie w wypadku braku siedlisk porzuconych;
- chronić układy ruralistyczne, przede wszystkim wsie o układzie zwartym z ustabilizowanymi stosunkami własnościowymi, gdzie podstawową zasadą ochrony i kształtowania fizjonomii wsi winna być racjonalna polityka wspomagania modernizacji z zachowaniem walorów estetycznych układu, z dopuszczeniem likwidacji zbędnej zabudowy gospodarczej;
- odtwarzanie zabudowy w formach tradycyjnych, na podstawie wytycznych planistycznych dotyczących form regionalnych i ograniczanie powstawania form przemysłowych, ekstrawagancko nowoczesnych, nie związanych z tradycją lokalną i dysharmonizujących z otoczeniem;
- zakazanie wycinki alejowych obsadzeń drogowych, na których ogranicza się możliwość modernizacji (poszerzenia) oraz wprowadza się obowiązek budowy równoległej do przebiegu jezdni drogi dla rowerów i ścieżki dla ruchu pieszego;
- wprowadzenie ochrony dróg z nawierzchnią brukową, z dopuszczeniem wykonywania dywaników asfaltowych, bez uszkodzania podbudowy brukowej;
- egzekwowanie ochrony stanowisk archeologicznych (reliktów osadnictwa), ustalonej w postaci stref ochrony archeologicznej w studiach uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, poprzez powołanie nadzoru archeologicznego i stwarzanie warunków wykonania ratowniczych badań archeologicznych w przypadku ustalenia zadania inwestycyjnego na terenie strefy;
- ustanowienie ochrony krajobrazu rolniczego, podtrzymywanie rolniczej działalności gospodarczej, ograniczenie terenów poddawanych ugorowaniu i samoistnemu zalesianiu, ograniczenie zarastania brzegów jezior i cieków wodnych na terenach otwartych i stosowanie zieleni parawanowej przy budowie i rozbudowie terenów zagospodarowanych turystycznie - bazy pobytowe, domki letniskowe, obozowiska i kempingi;
- wprowadzenie zakazu lokalizacji wolnostojących reklam poza obszarami zabudowanymi, a w miejscowościach na tle kompleksów zieleni i zabudowy, dominant urbanistycznych i architektonicznych oraz w ciągach ulicznych.

„Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Gryfińskiego”

Podstawą rozwoju powiatu gryfińskiego jest strategia, która określa misję, cele i kierunki działania na lata 2001-2010. Programy operacyjne mają charakter otwarty i są uszczegóławiane przez Zarząd i Radę Powiatu w zależności od corocznie uchwalanego budżetu, zawartych umów z zarządami gmin, sejmikiem wojewódzkim, wojewodą oraz od wielkości środków pomocowych. Strategia zawarła misję powiatu w haśle: **„Powiat gryfiński obszar zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego, atrakcyjny poprzez unikalne walory krajobrazowe, turystyczne i czyste środowisko naturalne. Przyjazna i dostępna dla kapitału strefa przygraniczna Euroregionu Pomerania.”**

Cały obszar społeczno-gospodarczy podzielono na umowne pięć obszarów:

1. Gospodarkę, w której priorytetem jest stworzenie warunków dla potencjalnych inwestorów i aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich z wykorzystaniem potencjału gospodarczego i położenia.
2. Przestrzeń – położenie powiatu gryfińskiego w Euroregionie wyznacza priorytet rozwoju przestrzennego polegający na rewitalizacji układów przestrzennych polskiego pogranicza z wykorzystaniem potencjału zasobów wodnych i zachowaniem walorów przyrodniczych.
3. Społeczność, w której priorytetem jest poprawa funkcjonowania administracji samorządowej wszystkich szczebli i stworzenie warunków dla integracji społeczności lokalnej przy jednoczesnym działaniu na rzecz poprawy bezpieczeństwa mieszkańców powiatu i wzrostu wykształcenia.
4. Ekologię, dla której priorytetem jest tworzenie warunków do zachowania, poprawy i wykorzystania walorów przyrodniczych m. in. poprzez stworzenie koncepcji racjonalnego zagospodarowania odpadów na szczeblu powiatu i poprawę gospodarki wodno-ściekowej oraz realizację sieci obszarów chronionych.
5. Infrastrukturę, w której podstawowym celem jest budowa i modernizacja dróg połączona z tworzeniem i rozbudową przejść granicznych oraz poprawa sieci i jakości komunikacji publicznej.

W obszarze ekologicznym celem niezbędnym stało się stworzenie warunków do zachowania, poprawy i wykorzystania walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego. Kierunki działania to:

- stworzyć sieć obszarów chronionych w oparciu o aktualne waloryzacje przyrodnicze i kulturowe;
- promocja walorów przyrodniczych i kulturowych (zabytki);
- opracowanie i realizacja planów ochrony dla obszarów chronionych.

Ponadto przy tworzeniu **„Gminnego Programu”** korzystano z metody i instrukcji Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie zawartych w opracowaniu p. t. **„Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny”**.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

„Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Moryń”

Jest dokumentem planistycznym sporządzonym dla obszaru całej gminy na podstawie przepisów ustawy z dnia 7 lipca 1994 roku o zagospodarowaniu przestrzennym (Uchwała Nr XXXVI/352/98 Rady Miejskiej w Moryniu z dnia 6 lutego 1998 roku).

Uchwałą Nr III/12/06 Rady Miejskiej w Moryniu z dnia 28 grudnia 2006 roku przystąpiono do zmiany studium, w związku ze zmianami prawnymi w zakresie planowania przestrzennego, jak również w wyniku dynamicznych zmian zachodzących w gminie. Zmiana studium została przyjęta Uchwałą Nr IX/72/2007 Rady Miejskiej w Moryniu z dnia 29 sierpnia 2007 roku.

Studium w zakresie ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego zawiera obszary chronione oraz wyznacza następujące strefy ochrony konserwatorskiej:

- Strefa „A” – ścisłej ochrony układów przestrzennych:
 - w Moryniu;
 - we wsiach: Bielin, Dolsko, Gądno, Klępicz, Mirowo, Nowe Objezierze, Przyjezierze, Stare Objezierze, Witnica.
- Strefa „B” – ochrony układów przestrzennych:
 - w Moryniu;
 - we wsiach: Klępicz, Mirowo, Witnica.
- Strefa „K” – ochrony krajobrazu:
 - w Moryniu;
 - we wsiach: Dolsko, Gądno, Klępicz, Macierz, Mirowo, Młynary, Nowe Objezierze, Wisław i Witniczka.
- Strefa „E” – ochrony ekspozycji:
 - w mieście;
 - we wsiach: Mirowo i Przyjezierze.
- Strefa „W-I” – pełnej ochrony archeologiczno-konserwatorskiej.
 - wszystkie stanowiska wpisane do rejestru zabytków.
- Strefa „W-II” – częściowej ochrony archeologicznej.
 - stanowiska ujęte w ewidencji służb konserwatorskich.
- Strefa „W-III” – ograniczonej ochrony archeologicznej.
 - stanowiska ujęte w ewidencji służb konserwatorskich.

„Profil Gminy Moryń”

Powyższy Profil został przygotowany w ramach projektu „Program Rozwoju Instytucjonalnego”, realizowanego przez Konsorcjum Canadian Urban Institute i Małopolskiej Szkoły Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej w Krakowie na zlecenie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji

Publicznej. Profil jest diagnozą stanu rozwoju społeczno-ekonomicznego gminy i stanowił podstawę do debaty podczas tworzenia strategii rozwoju gminy.

U podstaw „Programu Rozwoju Instytucjonalnego” leży przekonanie, że jednym z kluczowych czynników służących rozwojowi obszarów wiejskich jest sprawna i efektywna administracja samorządowa, inicjująca i wspierająca działania na rzecz ich modernizacji. Aby jednostki administracji samorządowej mogły wypełniać te zadania na miarę istniejących i pojawiających się potrzeb, konieczne jest wzmocnienie ich potencjału instytucjonalnego. Pod pojęciem tym rozumie się odpowiednie struktury organizacyjne, właściwe procesy działania, mechanizmy zapewniające udział społeczności lokalnej w zarządzaniu sprawami publicznymi oraz kompetentnych i sprawnych urzędników.

Kwestie dotyczące krajobrazu kulturowego pojawiają się w „Profilu Gminy Moryń” w formie lakonicznej. W rozdziale dotyczącym infrastruktury turystycznej wypunktowano najcenniejsze obiekty zabytkowe zlokalizowane na terenie miasta i gminy Moryń.

„Strategia Rozwoju Gminy Moryń na lata 2003-2015”

Jest to dokument planowania długookresowego. Początkiem i punktem wyjścia działań było przygotowanie przez zespół zadaniowy „Profilu Gminy Moryń”, który stanowi załącznik do powyższej strategii. Na jego podstawie została skonstruowana analiza szans i zagrożeń oraz mocnych i słabych stron (tzw. analiza SWOT).

Na podstawie wzmiankowanego profilu oraz analizy strategicznej, określono jedenaście kluczowych problemów, w tym postępująca dekapitalizacja obiektów zabytkowych i niepełne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych dla rozwoju bazy turystycznej gminy.

Misja gminy Moryń zawarta została w haśle: **„Wszechstronny rozwój gminy Moryń poprzez wykorzystanie miejscowych walorów krajobrazowo-kulturowych, bazy turystycznej, arealu urodzajnych gruntów ornych oraz potencjału zintegrowanej społeczności gminy.”**

Na lata 2003-2015 przewidziano dla gminy Moryń następujące cele i zadania:

Cel strategiczny nr 1: *Tworzenie nowych miejsc pracy*, a w nim dwa cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy nr 1.1. *Aktywizacja gospodarcza*, dla osiągnięcia którego wytyczono dwa zadania:
Zadanie 1.1.1 Promocja gospodarcza w celu przyciągnięcia inwestorów zewnętrznych i utworzenie gminnej bazy informacji gospodarczej.
Zadanie 1.1.2 Punkt pobudzania aktywności gospodarczej.
- Cel szczegółowy nr 1.2. *Stworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości lokalnej*, dla osiągnięcia którego wytyczono cztery zadania:
Zadanie 1.2.1 Opracowanie dokumentów do planowania przestrzennego w gminie Moryń – zadanie to zostało ujęte również w **„Gminnym Programie”**. Opracowanie nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz aktualizacja studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Moryń pozwoli na skrócenie czasu przygotowania dokumentacji dla inwestorów.

Zadanie 1.2.2 *System preferencji podatkowych dla przedsiębiorców.*

Zadanie 1.2.3 *Usługi dla ludzi starszych.*

Zadanie 1.2.4 *Wspieranie rozwoju produkcji produktów zdrowych i ekologicznych.*

Cel strategiczny nr 2: *Rozwój infrastruktury*, a w nim trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy nr 2.1. *Budowa infrastruktury związanej z ochroną środowiska*, dla osiągnięcia którego wytyczono dwa zadania:
Zadanie 2.1.1 *Rozbudowa sieci kanalizacyjnej.*
Zadanie 2.1.2 *Uporządkowanie gospodarki odpadami stałymi.*
- Cel szczegółowy nr 2.2. *Budowa infrastruktury sieci gazowej*, dla osiągnięcia którego wytyczono jedno zadanie:
Zadanie 2.2.1 *Gazyfikacja gminy Moryń.*
- Cel szczegółowy nr 2.3 *Poprawa stanu technicznego dróg*, dla osiągnięcia którego wytyczono jedno zadanie:
Zadanie 2.3.1 *Modernizacja istniejącej sieci dróg gminnych, powiatowych, drogi wojewódzkiej i krajowej.*

Cel strategiczny nr 3: *Rozwój turystyki*, a w nim trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy nr 3.1. *Tworzenie infrastruktury około turystycznej*, dla osiągnięcia którego wytyczono cztery zadania:
Zadanie 3.1.1 **Wykorzystanie istniejącej linii kolejowej** – zadanie to zostało ujęte również w „**Gminnym Programie**”. U uruchomienie turystycznych przewozów kolejowych z Niemcami poprzez gminę Cedynia do Morynia. W założeniu ruch odbywać ma się na nieczynnej linii kolejowej Polskich Kolei Państwowych, która ma zostać przekazana na mienie gminne. Środkiem lokomocji będzie lekki tramwaj turystyczny. Może to być mocny element produktu turystycznego gminy.
Zadanie 3.1.2 *Budowa infrastruktury turystyczno-sportowej.*
Zadanie 3.1.3 *Modernizacja i poprawa stanu ścieżki rowerowej wokół jeziora Morzycko.*
Zadanie 3.1.4 **Budowa ścieżki rowerowej „Tysiąca Jezior”** – zadanie to zostało ujęte również w „**Gminnym Programie**”. Międzynarodowa Trasa Rowerowa „Tysiąca Jezior” przebiega przez gminę Moryń, od granicy z Niemcami do wschodniej granicy województwa zachodniopomorskiego. Budowa polegać będzie na modernizacji odcinków trasy przebiegającej przez zniszczone ciągi dróg gruntowych oraz oznakowanie trasy przejazdu.
- Cel szczegółowy nr 3.2. *Informacja i promocja turystyczna*, dla osiągnięcia którego wytyczono sześć zadań:
Zadanie 3.2.1 **Organizacja Punktu Informacji Turystycznej** – zadanie to zostało ujęte również w „**Gminnym Programie**”. Stworzenie i usystematyzowanie rozproszonych informacji o pokojach, wolnych miejscach noclegowych, ośrodkach wypoczynkowych, imprezach oraz udostępnianie ich dla zainteresowanych turystów. Taką bazę danych obsługiwać będzie Punkt Informacji Turystycznej. Zakres działalności punktu obejmować będzie również udostępnianie materiałów promocyjnych (foldery, opracowania o regionie). W celu dotarcia z informacją do szerokiej liczby poszukujących informacji, dane te zostaną umieszczone w internecie na stronach Morynia.

Zadanie 3.2.2 *Promocja żeglarstwa i sportów wodnych.*

Zadanie 3.2.3 *Promocja nowych form sportu i rekreacji.*

Zadanie 3.2.4 *Promowanie kwater prywatnych.*

Zadanie 3.2.5 *Promocja gruntów pod budownictwo rekreacyjne i pensjonatowe.*

Zadanie 3.2.6 **Przeprowadzenie akcji informacyjnej wśród mieszkańców na temat troski o dziedzictwo architektoniczne** – zadanie to dotyczy tylko budynków kamiennych. Autorzy „Strategii Rozwoju Gminy Moryń na lata 2003-2015” uważają, że: „Powszechność występowania budynków z ciosanego kamienia podnosi atrakcyjność turystyczną Morynia i okolic. Niestety w wielu wypadkach obiekty te (zwłaszcza stodoły i spichlerze) popadają w ruinę lub są rozbierane (w lepszym wypadku tynkowane, co i tak obniża ich atrakcyjność). W ten sposób marnowane są wyjątkowe zasoby stanowiące o atrakcyjności turystycznej okolicy. Proponuje się nawiązanie współpracy z wyższą uczelnią (wydziały architektury lub etnografii) w celu zorganizowania w Moryniu praktyk studenckich, podczas których przeprowadzona zostałaby inwentaryzacja tego typu obiektów. Przy okazji studenci prowadziliby akcję promowania znaczenia tego typu obiektów dla przyszłości rozwoju gminy.”

- Cel szczegółowy nr 3.3. *Działania instytucjonalne wspomagające rozwój turystyki*, dla osiągnięcia którego wytyczono cztery zadania:

Zadanie 3.3.1 *Ekspozowanie walorów przyrodniczych – poszerzanie form ochrony przyrody.*

Zadanie 3.3.2 *Współpraca trans graniczna i międzygminna.*

Zadanie 3.3.3 *Użytkowanie jezior pod kątem potrzeb wędkarskich.*

Zadanie 3.3.4 *Stworzenie warunków do rozwoju gastronomii.*

Zadanie 3.3.5 **Opracowanie produktu turystycznego dla Morynia i okolic** – zadanie to zostało ujęte również w „**Gminnym Programie**”.

Według autorów strategii: „Należy opracować krótki folder informujący o podstawowych atrakcjach Morynia i okolic, zawierający propozycję turystycznej trasy jednodniowej i trzydniowej. Umieszczenie w nim płatnych reklam podmiotów turystycznych powinno znacząco obniżyć koszty jego wydania. Ponieważ w pobliżu znajdują się również bardzo atrakcyjne pod względem turystycznym miejscowości (Trzcińsko Zdrój, Cedynia) produkt turystyczny powinien uwzględniać także wersję kilkudniową pozwalającą na zapoznanie się z atrakcjami w innych gminach. Wyjątkowość istnienia średniowiecznych murów miejskich powinna stać się elementem budowy szerokiej oferty turystycznej i nie stanowi zagrożenia konkurencją ze strony poszczególnych miasteczek. Wręcz przeciwnie jest to atrakcją mogącą przyciągać turystów do całego powiatu gryfińskiego”.

Cel strategiczny nr 4: *Gospodarka finansowa*, a w nim dwa cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy nr 4.1. *Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej*, dla osiągnięcia którego wytyczono jedno zadanie:

Zadanie 4.1.1 *Termomodernizacja budynków Urzędu Miejskiego, ZGKiM, MOK-u, przedszkola oraz Zespołu Szkół w Moryniu.*

- Cel szczegółowy nr 4.2. *Obniżenie kosztów realizacji zadań oświatowych*, dla osiągnięcia którego wytyczono dwa zadania:

Zadanie 4.2.1 *Określenie zasad tworzenia oddziałów w szkołach prowadzonych przez Gminę Moryń.*

Zadanie 4.2.2 *Racjonalizacja sieci szkół.*

„Plany odnowy miejscowości”

Rozwój i odnowa obszarów wiejskich to jedno z najważniejszych wyzwań jakie stoją przed Polską. Zasadniczym celem jest wzmocnienie działań służących niwelowaniu istniejących dysproporcji w poziomie rozwoju obszarów wiejskich w stosunku do terenów zurbanizowanych.

Plany rozwoju poszczególnych miejscowości są częścią składniową prowadzonych przez jednostki samorządów terytorialnych działań zmierzających do poprawy sytuacji gminy oraz sprzyjających długofalowemu rozwojowi gospodarczemu kraju, jego spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej oraz integracji z innymi krajami Unii Europejskiej.

Koncepcja rozwoju i odnowy wsi zakłada podejmowanie na tych terenach zróżnicowanej działalności gospodarczej oraz kształtowanie jej w sposób zapewniający zachowanie walorów środowiskowych i kulturowych, poprawę warunków życia poprzez rozwój infrastruktury oraz zapewnienie mieszkańcom i przedsiębiorcą dostępu do usług, a także rozwój funkcji kulturowych i społecznych.

- „Plan Rozwoju Miejscowości Stare Objezierze na lata 2007-2013” zatwierdzony Uchwałą Nr VIII/69/2007 Rady Miejskiej w Moryniu z dnia 28 czerwca 2007 roku.
- „Plan Odnowy Miejscowości Dolsko na lata 2008-2014” zatwierdzony Uchwałą Nr XXIII/205/2009 Rady Miejskiej w Moryniu z dnia 10 lutego 2009 roku.
- „Plan Odnowy Miejscowości Klępicz na lata 2008-2014” zatwierdzony Uchwałą Nr XXIII/206/2009 Rady Miejskiej w Moryniu z dnia 10 lutego 2009 roku.
- „Plan Odnowy Miejscowości Moryń na lata 2008-2014” zatwierdzony Uchwałą Nr XXIII/204/2009 Rady Miejskiej w Moryniu z dnia 10 lutego 2009 roku.

Opracowany został także „Plan Odnowy Miejscowości Nowe Objezierze”, ale nie został jeszcze zatwierdzony przez Radę Miejską.

Uchwała Nr XXIII/217/2009 Rady Miejskiej w Moryniu z dnia 10 lutego 2009 roku zatwierdziła limity wydatków Gminy Moryń na **wieloletnie programy inwestycyjne realizowane w latach 2009 i kolejnych** oraz na **projekty planowane do realizacji w ramach poszczególnych programów operacyjnych w latach 2009 i kolejnych**.

„Wieloletnie programy inwestycyjne realizowane w latach 2009 i kolejnych”

Spośród dwudziestu pięciu wieloletnich programów inwestycyjnych należy wymienić:

- Rewitalizacja ulicy Kościuszki w Moryniu – jednostronne przełożenie chodnika na starobruk.

- Centra informacyjne i rozbudowa infrastruktury obiektów związanych z epoką lodowcową w Ziethen i Moryniu (Geopark – Kraina lodowca nad Odrą)
- Kompleksowy remont budynku Urzędu Miejskiego w Moryniu.
- Społeczne centrum rekreacyjno-kulturalne w Starym Objezierzu.
- Wiejskie centrum integracji kulturalnej i społecznej w Nowym Objezierzu.

„Projekty planowane do realizacji w ramach poszczególnych programów operacyjnych w latach 2009 i kolejnych”

Spośród dziesięciu projektów planowanych do realizacji w ramach poszczególnych programów operacyjnych należy wymienić:

- Promocja „Szlaku Cystersów” przez Stowarzyszenie Gmin Cysterskich w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007-2013.
- Centra informacyjne i rozbudowa infrastruktury obiektów związanych z epoką lodowcową w Ziethen i Moryniu (Geopark – Kraina lodowca nad Odrą) w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2007-2013.
- Społeczne centrum rekreacyjno-kulturalne w Starym Objezierzu w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.
- Wiejskie centrum integracji kulturalnej i społecznej w Nowym Objezierzu w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Celem „*Gminnego Programu*” nie jest powtarzanie znanych i dostępnych informacji na temat historii zachowanych obiektów zabytkowych. Zadaniem niniejszego opracowania nie jest też dokonywanie nowych ustaleń naukowych, analiz historycznych, porównawczych czy polemika z dotychczasowymi pracami. Z tych powodów charakterystyka zasobu zabytków nastawiona jest w głównej mierze na wskazanie tych obiektów i zabytkowych zespołów, które w znaczącym stopniu decydują o wizerunku miasta i gminy Moryń.

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Zabytki związane z powstawaniem stabilnego osadnictwa i struktur terytorialnych wiążą się z plemionami słowiańskimi, zwanymi przez historyków Pomorzanami, którzy zajmowali od VII wieku n. e. tereny na północ od rzeki Warty i Noteci, pomiędzy dolnym odcinkiem Odry i dolnym biegiem Wisły. Stabilizacja granic i struktury władzy utrzymywała się do początków XI wieku, a jej świadectwem są zachowane relikty osad, grodzisk i cmentarzysk.

Najstarsze ślady osadnictwa z okresu wczesnego średniowiecza, potwierdzone badaniami archeologicznymi, odkryto w latach siedemdziesiątych XX wieku na terenie nieistniejącego zamku. Powstał na szczycie najwyższego wzniesienia nad jeziorem Morzycko. Historycy twierdzą, że w tym miejscu w ciągu XII wieku wykształciło się wczesnośredniowieczne grodzisko, które było jednym z kluczowych grodów w kasztelanii cedyńskiej.

Mimo to w historii Morynia okres wczesnego średniowiecza jest najslabiej rozpoznany. Pierwsza wzmianka o Moryniu pochodzi z 1263 roku, z dokumentu księcia Barnima I. Na początku XIV wieku Moryń otrzymał prawa miejskie. W średniowieczu miasto to posiadało wysoką rangę, o czym świadczy nadane przez władcę prawo bicia monety (srebrne brandenburskie denary), funkcjonowanie sądu miejskiego oraz zachowane do dzisiaj imponujące mury obronne. W 1460 roku Moryń otrzymał prawo ważenia piwa jasnego.

Od połowy XIII wieku obszar obecnej gminy Moryń znajdował się w rękach margrabiów brandenburskich i wchodził w skład zaodrzańskiej prowincji brandenburskiej, którą od XIV wieku zwano Nową Marchią. W latach 1402-1454 na tych terenach panowali rycerze z zakonu krzyżackiego. W tym okresie miasto zostało spalone przez husytów w 1433 roku.

Wydarzeniem o doniosłym znaczeniu dla historii tego regionu było przyjęcie reformacji. W 1536 roku zgodę na wprowadzenie luteranizmu uzyskały władze Choszczna i Chojny.

Następnymi wydarzeniami historycznymi, których skutki odczuwamy do dzisiaj była wojna trzydziestoletnia (1618-1648) i wojna północna (1700-1721). W 1637 roku Moryń został splądrowany i spalony przez Szwedów. W 1640, 1688 i 1783 roku miasto zostało dotknięte klęską pożarów, które niemal w całości zniszczyły zabudowę drewnianą. Działania wojenne i pożary zniszczyły znaczną część zabudowy, wyludniły tutejsze ziemie, które zostały ponownie skolonizowane w drugiej połowie XVII wieku i pod koniec XVIII wieku. Nowożytnie kolonizacje podtrzymywały powstałą w średniowieczu sieć

osadniczą, ale znacznie ją przebudowały i wprowadziły na te tereny różne tradycje budowlane.

Wzrost potęgi państwa pruskiego i rozbiory Polski przyczyniły się do tego, że Nowa Marchia stała się pomostem gospodarczym łączącym Niemcy z obszarami zagarniętymi. W wyniku wojen napoleońskich zreformowano m. in. struktury administracyjne państwa pruskiego. Podział na powiaty – jednakowe pod względem terytorialnym, ludnościowym i ekonomicznym – wpłynął na krajobraz kulturowy. Powiaty stały się bardzo trwałym elementem kultury politycznej i gospodarczej państwa pruskiego, dzięki którym stworzono czytelną strukturę osadniczą z instytucjami publicznymi o charakterystycznych formach architektonicznych, komunikacją lokalną i nowoczesnym prawem budowlanym. Obszar dzisiejszej gminy Moryń wchodził w skład powiatu chojeńskiego (Kreis Königsberg Nm.) w rejencji frankfurckiej.

Na przełomie XIX i XX wieku Moryń – ze względu na zachowaną historyczną zabudowę, lokalizację nad dużym jeziorem i bliskość Berlina (około 70 km) – stał się znanym kurortem. W 1926 roku zostało zbudowane nowoczesne kąpielisko.

W okresie II wojny światowej miasto i okoliczne wsie ucierpiały tylko w niewielkim stopniu. Część historycznych budynków rozebrano dopiero w okresie powojennym.

Bielin

(niemiecka nazwa: Bellin) to duża wieś sołecka położona na południowy-wschód od Morynia, przy drodze do Mieszkowic. Pierwsze wzmianki archiwalne pochodzą z 1248 i 1336 roku. Wieś stanowiła własność rycerską, m. in. w XVIII wieku należała do rodziny von Wobeser, z inicjatywy której został wybudowany barokowo-klasycystyczny dwór.

W 1834 roku wieś kupił Theodor Felix von Kahle, dzięki któremu został rozbudowany folwark. Jedną z jego córek Anna (1843-1920) była rzeźbiarką, uczennicą prof. Schapera z Berlina. W Bielinie zachowała się tylko jedna rzeźba, która obecnie znajduje się na terenie dawnego cmentarza rodowego, przy kościele.

Wieś posiada średniowieczną metrykę i wielodrożnicowy układ przestrzenny o zwartej zabudowie. W centrum posadowiony jest średniowieczny kościół z nieczynnym cmentarzem przykościelnym.

Założenie dworsko-parkowo-folwarczne składa się z części rezydencjonalnej, podwórza gospodarczego i kolonii mieszkalnej dawnych robotników folwarcznych. Całość cechuje zwarta geometryczna kompozycja, o wyraźnych zamknięciach architektonicznych. Dwór stanowi funkcjonalną i architektoniczną dominantę.

Dolsko

(niemiecka nazwa: Dölzig) to niewielka wieś sołecka położona przy północnej granicy gminy Moryń, wzdłuż historycznego traktu do Chojny. Jest to niewielka ulicówka o luźnej zabudowie, z kościołem po wschodniej stronie drogi, na lekkim wzniesieniu.

W księgach ziemskich Nowej Marchii wieś odnotowana jest po raz pierwszy w 1337 roku. Liczyła 40 łany, w tym 4 łany jako wyposażenie proboszcza. Właścicielem przypuszczalnie był Hesso von Wedell. W XV wieku wieś przeszła na własność klasztoru w Cedyni, a po jego kasacji

podporządkowana została domenie państwowej w Cedyni. W opisie z 1718 roku wymienionych zostało dziewięciu rolników oraz czterech zagrodników, a także karczma.

Gądno

(niemiecka nazwa: Guhden) to niewielka wieś położona na południowo-wschodnim brzegu jeziora Morzycko, na wprost Morynia. Miejscowość posiada metrykę średniowieczną, ale przed 1460 rokiem została zniszczona i opuszczona. W ciągu XVI i XVII wieku funkcjonował tu niewielki majątek ziemski z dwoma gospodarstwami chłopskimi.

Znajduje się tutaj jedna z najstarszych siedzib szlacheckich, gdzie od XVIII wieku mieszkali von Schönbeckowie – ówcześni właściciele Morynia. Później należała do von Papstein, von Mühlheim i von Rohr. Istniejący jeszcze pałac wzniesiony został około 1830 roku z fundacji Friedricha von Mühlheim. Jego klasycystyczna architektura, pomimo złego stanu zachowania, należy do najciekawszych dzieł tego typu na terenie Pomorza. Obok pałacu założony został romantyczny park i duży zespół folwarczny, które po 1945 roku uległy parcelacji.

Kłępicz

(niemiecka nazwa: Klemzow) to duża wieś sołecka o zwartej i okazałej zabudowie. Położona jest przy zachodniej granicy gminy Moryń, wzdłuż dróg do Cedyni. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1337 roku, z ksiąg ziemskich Nowej Marchii. Była to wieś założona na prawie niemieckim o 54 łanach, w tym 4 łany wydzielone na rzecz parafii. Przez wieki należała do wielu rodów rycerskich m. in.: Brederlow, Wolgast, Sack. W 1718 roku część wsi stanowiła własność państwową (domena królewska w Cedynii).

Wieś posiada układ wielodrożnicy, z trójkątnym placem w centrum i średniowiecznym kościołem. Zespół dworsko-parkowo-folwarczny zlokalizowany jest w północno-wschodniej części miejscowości i charakteryzuje się zwartym, geometrycznym układem przestrzennym. Dwór został zniszczony w 1945 roku. Park mimo zaniedbania i dewastacji zachował bogaty starodrzew. Zabudowa gospodarcza folwarku zachowała się częściowo i znajduje się w złym stanie technicznym.

W 1906 roku na zachód od wsi przeprowadzono linię kolejową (nieczynną) Szczecin – Siekierki i wybudowano zespół stacji kolejowej.

Macierz

(niemiecka nazwa: Sternthal) to mała osada, położona na południe od Morynia, przy drodze do Bielina. Pierwotnie był to folwark, który powstał w połowie XIX wieku. Najpierw należał do rodziny von Arnim, potem – von Rohr. Zespół folwarczny składał się z dwóch części. Po wschodniej stronie drogi zachowała się kolonia mieszkalna dawnym robotników folwarcznych. Po stronie zachodniej – z dawnej zabudowy folwarcznej zachowała się jedynie kamienna stodoła.

Mirowo

(niemiecka nazwa: Woltersdorf) to duża wieś sołecka położona na północno-wschód od Morynia, przy drodze do Godkowa. Pierwsza wzmianka archiwalna pochodzi z 1337 roku. Od 1572 roku wieś należała do rodziny von Sack. W 1608 roku zbudowano dwór. W ciągu XVIII wieku przeszła na własność

państwa (domena królewska w Przyjezierzu). W 1928 roku we wsi mieszkało 365 osób, w tym 143 osoby związane były z folwarkiem.

Wieś charakteryzuje się czytelnym średniowiecznym układem owalnicowym, z kościołem w centrum nawsia. Działkę kościelną z kamienną świątynią z przełomu XIII/XIV wieku otacza kamienny mur z dwoma bramkami o średniowiecznej metryce.

W drugiej połowie XIX wieku we wsi powstały dwa folwarki z siedzibami dzierżawców. Mniejszy zlokalizowany był w sąsiedztwie kościoła i uznaje się, że był własnością kościelną. Natomiast drugi, o wiele większy, powstał w południowej części wsi, przy drodze do Gądna. Nowy dwór powstał w 1893 roku. Od strony południowej założony został niewielki park, który zachował się w historycznych granicach i posiada bogaty starodrzew. Natomiast budynki folwarczne uległy zniszczeniu.

Młynary

(niemiecka nazwa: Vorwerk Mühlberg) to niewielka osada położona na północno-wschodnim krańcu gminy Moryń, po zachodniej stronie linii kolejowej. Pierwotnie był to folwark należący do majątku w Witnicy, powstał pod koniec XIX wieku. Obecnie poza budynkiem mieszkalnym (dawna rządówka) pozostałe historyczne obiekty niszczeją i obracają się w ruinę. Zachował się fragment parku z cennym starodrzewem.

Niwka

(niemiecka nazwa: Marienau) pierwotnie była niewielkim folwarkiem należącym do majątku Witnica. Zlokalizowana jest na zachód od wsi, po zachodniej stronie czynnej linii kolejowej. Zachowały się tylko: budynek mieszkalny (dawna rządówka) i nieużytkowana stodoła.

Nowe Objezierze

(niemiecka nazwa: Gross Wubiser) to duża wieś sołecka, która po raz pierwszy została wspomniana w źródle archiwalnym z 1311 roku, informującym o patronacie klasztoru w Cedyni. Wzmianka o założeniu wsi na prawie niemieckim pochodzi z 1337 roku. Po wprowadzeniu Reformacji majątek klasztorny uległ sekularyzacji i wszedł w skład domeny królewskiej z siedzibą w Cedyni. W 1706 roku wieś Nowe Objezierze została oddana w dziedziczną dzierżawę. W 1808 roku odnotowano duży pożar. W 1840 roku była majątkiem szlacheckim. W 1844 roku została kupiona przez przedstawiciela rodu von Arnim, a przed 1861 roku – Levetzow.

W Nowym Objezierzu w 1391 roku istniała filia parafii w Starym Objezierzu, w 1659 roku nastąpiła zamiana ról. Kamienny kościół został wybudowany w drugiej połowie XIII wieku. W latach 1898-1902 właściwie postawiono nową budowlę wykorzystując wtórnie historyczny budulec.

Wieś charakteryzuje się zachowaną średniowieczną owalnicą, z kościołem posadowionym w centrum nawsia oraz zwartą zabudową.

Na południowo-wschodnim krańcu wsi, wzdłuż szosy Moryń-Cedynia założono pod koniec XIX wieku zespół dworsko-parkowo-folwarczny. Obecnie układ przestrzenny zespołu jest zatarty, a budynki folwarczne uległy dewaloryzacji. Bezstylowy dwór został wybudowany w 1922 roku, w miejsce wcześniejszej rezydencji.

Nowy Dwór

(niemiecka nazwa: Neue Welt) to niewielka osada położona na południowy-zachód od Morynia, przy lokalnej drodze do Gozdowic. Pierwotnie był to folwark stanowiący własność miasta, ale w XIX wieku przeszedł w prywatne ręce. Układ dawnego zespołu folwarcznego uległ zatarciu. Dwór został rozebrany, a nieliczne zachowane budynki gospodarcze znajdują się w ruinie.

Przyjezierze

(niemiecka nazwa: Butterfelde) to dość duża wieś sołecka, która po raz pierwszy była wzmiankowana w 1337 roku. Od początku istnienia miejscowość związana była z moryńskim zamkiem, z uwagi na znajdującą się tutaj przeprawę promową. Przyjezierze od średniowiecza do XVIII wieku znajdowało się we władaniu rodziny von Sack. Pod koniec XIV w. wieś właściwie przestała istnieć, bo w wyniku pożaru opustoszała. Około 1400 roku Nicolaus von Sack z Rosnowa odbudował wieś, ufundował kościół i plebanię, a nieco później wybudował tutaj siedzibę rodową i kaplicę. Na krótko – w XV wieku – wieś należała do rodu von Block. Od 1738 roku majątek w Przyjezierzu wchodził w skład domeny państwowej. W 1928 roku wieś liczyła 288 mieszkańców, z czego 163 osoby związane były z folwarkiem.

Parafia w Przyjezierzu powstała w 1401 roku. W centrum wsi, na niewielkim wzniesieniu, na wprost założenia rezydencjonalnego znajduje się kościół. Niewielka salowa budowla powstała na początku XIX wieku, w której zachowała się drewniana polichromowana koleba.

Od początku XV wieku, nieopodal jeziora zlokalizowana była siedziba rodu, która do XVIII wieku była budowlą o konstrukcji ryglowej. W czasie, gdy majątek przejęło państwo, nową siedzibę zarządu domeny królewskiej wybudowano w stylu barokowym, którą przebudowano około 1800 roku i w czwartej ćwierci XIX wieku.

Pomiędzy dworem a jeziorem na przełomie XVIII i XIX wieku założono park o cechach krajobrazowych. Zespół budynków folwarcznych znajduje się po północnej stronie dworu oraz parku. W znacznej mierze obiekty uległy dewastacji i rozbiórce.

W 1906 roku na zachód od wsi przeprowadzono linię kolejową (nieczynną) Szczecin – Siekierki i wybudowano zespół stacji kolejowej.

Stare Objezierze

(niemiecka nazwa: Klein Wubiser) to duża wieś sołecka, która po raz pierwszy była wzmiankowana w 1317 roku. Margrabia Waldemar przekazał osadę na jeziorze Objezierze miastu Chojna. W 1337 roku wymieniona jest jako wieś założona na prawie niemieckim. Parafia w Starym Objezierzu powstała w 1391 roku. Na przestrzeni wieków wieś należała do różnych znamienitych rodów brandenburskich, takich jak: Wedel, Sack, Uchtenhagen. Na początku XVIII wieku Stare Objezierze stało się własnością państwową (domena), a od około połowy XIX wieku tutejszy folwark był dzierżawiony. W 1718 roku wymieniany jest tutaj folwark, dziewięć zagród chłopskich i sześciu zagrodników. W 1928 roku wieś liczyła 403 mieszkańców, w tym 117 osób związanych z folwarkiem.

Istniejący kościół został wybudowany w drugiej połowie XIII wieku i jest to jeden z najstarszych budowli gotyckich zachowanych na terenie gminy Moryń. W 1910 roku została nadbudowana wieża kościelna.

Stare Objezierze posiada częściowo zachowany owalnicowy układ przestrzenny, obecnie jest to szeroka ulicówka o zwartej zabudowie.

Istniejący zespół dworsko-folwarczny powstał pod koniec XIX wieku i rozbudowany został na początku XX wieku. Znajduje się w południowej części wsi, po wschodniej stronie szosy do Nowego Objezierza. Od północy dwór sąsiaduje z działką kościelną. Pierwotnie założenie posiadało regularną formę geometryczną (wydłużony prostokąt na osi N-S), zamkniętą architektonicznie. Obecnie – w wyniku rozbiórek – wschodnia pierzeja podwórza folwarcznego jest otwarta. Na podstawie przekazów ikonograficznych wiadomo, że w Starym Objezierzu nie było parku dworskiego.

Wisław

(niemiecka nazwa: Charlottenhof) to niewielka osada położona na południowy-wschód od Morynia i południowy-zachód od Witnicy. Pierwotnie był to folwark wchodzący w skład majątku rodziny von Oelsen, których siedziba rodowa znajdowała się w Witnicy. Po raz pierwszy informacja o folwarku pojawiła się w 1850 roku.

Zachowany zespół folwarczny powstał w 4 ćwierci XIX wieku, na końcu lokalnej drogi z Witnicy. Stanowią go obecnie obiekty nieużytkowane takie jak: rządcówka, stajnia, owczarnia i stodoła oraz użytkowana dawna kolonia mieszkalna robotników folwarcznych, która zatraciła walory zabytkowe.

Witnica

(nazwa niemiecka: Vietnitz) to największa wieś sołecka w gminie Moryń. Położona jest na wschodnim krańcu gminy, przy drodze Mieszkowice-Chojna. Pierwsze udokumentowane wiadomości o Witnicy pochodzą z lat 1247 i 1248. Wtedy to książę Barnim I przekazał tutejsze ziemie klasztorowi cysterskiemu. Później właścicielami Witnicy byli przedstawiciele takich rodów nowomarchijskich, jak: Sack, Sydow, Oelsen. Historyczną ciekawostką jest to, że na przełomie XIV i XV wieku we wsi żyli waldensi, których ośrodkiem były wsie Stare i Nowe Objezierze. W 1458 roku za herezję stracono Jerzego Bohmera z Witnicy.

Wieś posiada czytelny pierwotny układ owalnicowy, z kościołem w centrum wrzecionowatego nawisła. Gotycka świątynia posadowiona jest na niewielkim wzniesieniu, w otoczeniu czynnego cmentarza.

Zespół pałacowo-parkowo-folwarczny znajduje się w południowej części wsi, wzdłuż szosy Chojna-Mieszkowice. W wyniku rozbudowy majątku układ wsi rozwinął się w stronę południową, w formie ulicówki (obecna ul. Chojeńska). Zespół charakteryzuje się zwartą kompozycją geometryczną z wyraźnymi zamknięciami architektonicznymi, podkreślonymi ogrodzeniami. W założeniu wyróżniają się dwie dominanty funkcjonalne i architektoniczne: pałac w rezydencjonalnej części zespołu i gorzelnia w części gospodarczej.

W 1892 roku na zachód od wsi przeprowadzono linię kolejową łączącą Wrocław – poprzez Kostrzyn nad Odrą – ze Szczecinem i wybudowano zespół stacji kolejowej.

Witniczka

(niemiecka nazwa: Vorwerk Gehege) to niewielka osada leśna położona w północno-wschodnim narożniku gminy Moryń, wzdłuż drogi do Stacji Godków i

Chojny. Folwark założyli w czwartej ćwierci XIX wieku von Olsen – ówcześni właściciele majątku w Witnicy.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy gminy Moryń składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy miejskie i wiejskie kształtujące świadomość oraz tożsamość regionalną mieszkańców.

Dla rozwoju gminy Moryń przełomowym stał się rok 1945. Destrukcji uległy wówczas zarówno zabytki architektury, jak również zabytki ruchome, m. in. wyposażenia kościołów. Przerwana została ciągłość kulturowa miejscowości, która funkcjonowała tutaj od średniowiecza. Mimo zniszczeń wojennych i powojennych działań przetrwały murowane budynki mieszkalne o walorach zabytkowych, wzniesione w różnych stylach architektonicznych funkcjonujących w ciągu całego XIX i na początku XX wieku. Liczna zabudowa ryglowa i drewniana – znana z przekazów ikonograficznych – uległa zniszczeniu. Istniejąca na terenie gminy historyczna zabudowa w dużej mierze znajduje się w złym stanie technicznym.

Krajobraz kulturowy gminy Moryń stanowią obszary i obiekty o szczególnym znaczeniu:

a) teren średniowiecznego miasta o zachowanym układzie urbanistycznym i z pełnym obwodem miejskich murów obronnych

Do najlepiej zachowanych zabytkowych zespołów miejskich na terenie województwa zachodniopomorskiego należy Moryń. Na układ przestrzenny średniowiecznego grodu wpływ miały warunki topograficzne – wyjątkowo dogodne położenie nad jeziorem, w sąsiedztwie okolicy bagiennej. Na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych i handlowych powstało miasto z regularną siatką ulic z wytyczonym w centrum rynkiem, które w pierwszej połowie XIV wieku zostało ujęte w ramy murów obronnych. Zamknięte miasto otrzymało zwartą urbanistycznie, gęstą zabudowę. Stare Miasto było wielokrotnie odbudowywane i przebudowywane. Zachowana zabudowa w większości pochodzi z drugiej połowy XIX wieku i posiada cechy stylowe charakterystyczne dla eklektyzmu.

Średniowieczne miasto ma zachowany kształt podkowy wybrzuszonej w kierunku południowym. Ten historyczny obszar został wpisany do rejestru zabytków i podlega prawnej ochronie konserwatorskiej.

b) tereny historycznie ukształtowanych układów ruralistycznych, w tym o metryce średniowiecznej

We wczesnym średniowieczu osadnictwo na tych terenach znacznie wzrosło, a istniejąca do dzisiaj sieć osadnicza wykształciła się w ciągu XIII i XIV wieku. Potwierdzają to nie tylko skąpe źródła archiwalne, ale także słowiański źródłosłów nazw oraz czytelne układy przestrzenne. Mimo późniejszych przekształceń nadal czytelny pozostał średniowieczny układ przestrzenny wszystkich dużych wsi: Bielin, Dolsko, Gądno, Klępicz, Mirowo, Nowe Objezierze, Przyjezierze, Stare Objezierze, Witnica.

Następny intensywny wzrost procesów osadniczych nastąpił w XVIII wieku. Wynikał on z rozbudowy sieci osadnictwa folwarcznego i kilku etapów tzw. kolonizacji fryderycjańskiej. To właśnie rozwój gospodarki folwarcznej, począwszy od XVI wieku, w sposób istotny zmienił charakter i formę wsi. Natomiast na XIX wiek datowane są folwarki, z których powstały obecne osady: Macierz, Młynary, Moryń Dwór, Niwka, Wisław i Witniczka, w tym nieistniejący folwark Bielin-Stołpek (relikty cmentarza z drugiej połowy XIX wieku).

W XIX wieku układy przestrzenne średniowiecznych wsi uległy kolejnym zmianom z uwagi na intensywnie rozwijające się w ich obrębie zespoły dworsko-parkowo-folwarczne: Bielin, Gądno, Klępicz, Mirowo, Nowe i Stare Objezierze, Przyjezierze, Witnica.

Mimo współczesnych remontów i modernizacji układ przestrzenny zagród zachował się. Zazwyczaj składają się one z kilku oddzielnych budynków odpowiednio rozmieszczonych na działce siedliskowej: dom, budynek inwentarski (np. stajnia, chlew, obora) i stodoła. Często w partii poddasza budynku inwentarskiego magazynowano paszę. Ponadto zagrody posiadały także budynki gospodarcze (np. wozownia, szopa na drewno, spichlerz). Z zabudową sąsiadowały ogrody i sady.

c) architektura sakralna

Kościoły były i są dominantami w zabudowie miast i wsi. Nad Moryniem dominuje wczesnogotycka fara kamiennie-ceglana z XIII wieku.

Na terenie gminy znajdują się przede wszystkim wsie o metryce średniowiecznej, które zachowały częściowo pierwotne układy przestrzenne oraz wczesnogotyckie i gotyckie kościoły kamienne lub ceglano-kamienne. Wśród nich do najciekawszych budowli zaliczane są świątynie w: Bielinie, Dolsku, Mirowie, Starym Objezierzu.

Kościół filialny w Nowym Objezierzu powstał w drugiej połowie XIII wieku, ale w latach 1898-1902 został rozebrany i postawiono nową budowlę wykorzystując wtórnie historyczny budulec.

Jedynie w Przyjezierzu nie zachowała się średniowieczna świątynia. Na jej miejscu w 1807 roku postawiono murowany z cegły zbór ewangelicki, który po 1945 roku został przejęty przez katolików.

Ciekawostką jest budowla sakralna w Gądnie, która pierwotnie była budynkiem inwentarskim zaadaptowanym około 1989 roku na kościół filialny parafii rzymsko-katolickiej.

Na terenie gminy Moryń zachowały się dwie murowane bramy i furty cmentarne przy kościołach wiejskich w Mirowie (późnośredniowieczne) i Witnicy (renesansowa).

Z XIX wieku pochodzą kaplice cmentarne w: Dolsku (nieużytkowana), Moryniu (użytkowana).

d) architektura świecka

Zabytkowe obiekty mieszkalne i gospodarcze w Moryniu oraz na obszarach wiejskich są w złym stanie. Przez wiele lat nie prowadzono systematycznych remontów i brakowało funduszy na dostosowanie budynków do współczesnych standardów.

Wśród zabudowy wiejskiej na wyróżnienie zasługują takie obiekty jak: szkoły i plebanie, sale wiejskie – świetlice, remizy strażackie, zespoły budynków stacji kolejowej.

Istniejąca świecka zabudowa – ceglana i ryglowa – w całości pochodzi z XIX i XX w.

Zabudowa świecka w okresie po 1945 roku została mocno przekształcona. Niekorzystne zmiany dokonały się przede wszystkim w związku z rozbiórką zniszczonych budynków oraz wprowadzeniu w ich miejsce nowej zabudowy, nie liczącej się z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami, niedostosowane do otoczenia wielkością rzutu (nie nawiązującego do pierwotnego układu i szerokości działki siedliskowej), wielkością kubatury, formą dachów. Stąd też obecna zabudowa chociażby w samym Moryniu jest bardzo zróżnicowana pod względem architektonicznym: obok budynków zabytkowych prezentujących różny stopień zachowania substancji zabytkowej zlokalizowane są budynki współczesne, dysharmonizujące z historycznie ukształtowanym wnętrzem urbanistycznym.

e) założenia dworsko-parkowo-folwarczne

Na terenie gminy Moryń do najciekawszych przykładów założeń dworsko-parkowo-folwarcznych, które powstały w 2 połowie XIX wieku i na początku XX wieku, należą: Bielin i Witnica. W Gądnie pałac i większość budynków gospodarczych są w stanie ruiny, zaś w miarę czytelny pozostaje układ parku, chociaż został rozparcelowany na wiele działek. W Kłępiczu nie zachował się dwór, budynki folwarczne są w złym stanie technicznym, a park jest zaniedbany. W Mirowie w formie szczątkowej zachowało się założenie folwarczne. W Nowym Objezierzu z dawnego zespołu zachował się park i bezstylowy dwór. Bardzo interesujące założenie w Przyjezierzu – z uwagi na brak użytkownika i postępującą dewastację – traci swoje walory zabytkowe. Podobna sytuacja występuje w Starym Objezierzu, gdzie budynki folwarczne jeszcze są w miarę dobrym stanie technicznym.

Najlepiej zachowanym założeniem, niezwiązanym z wsią, jest folwark w Wisławiu, który nieużytkowany popada w ruinę. Natomiast z dawnego folwarku w Młynarach zachował się fragment parku z aleją i ruiny budynków gospodarczych, a w Macierzy i Niwce – jedynie stodoły. Z nowożytnego założenia w Moryniu Dworze pozostały już tylko ruiny.

Zdecydowana większość istniejących jeszcze pałaców i dworów pochodzi z XIX wieku, ale nie wszystkie zostały zbudowane od podstaw. Część z nich przebudowano wykorzystując piwnice i mury obwodowe z wcześniejszych budowli. Natomiast najciekawszym przykładem architektury rezydencjonalnej jest pałac w Gądnie, który charakteryzuje się arkadą i antycznymi motywami greckich detali. Z terenu gminy Moryń tylko pałac w Witnicy (obecnie w stanie ruiny) został ujęty w zbiorze litografii Alexandra Dunckera, przedstawiających siedziby rodowe, zamki i rezydencje z terenów pruskiej monarchii.

f) zabytki techniki

Zabytki techniki i przemysłu posiadają walory zabytkowe a jednocześnie są nadal użytkowane. Świadectwa rozwoju myśli technicznej są związane przede wszystkim z rozwojem przemysłu w XIX wieku. Równie istotna dla rozwoju ekonomicznego tych terenów była działalność obiektów produkcyjnych w folwarkach (np. gorzelnie, kuźnie). W Moryniu zachował się zespół młyna wodnego i ruiny holenderskiego wiatraka.

Z drugą połową XIX wieku i początkiem XX wieku wiąże się przede wszystkim rozbudowa infrastruktury transportowo-komunikacyjnej. Przez wschodnią część dzisiejszej gminy Moryń przeprowadzono w latach 1872-1875 linię kolejową łączącą – poprzez Kostrzyn nad Odrą – Wrocław ze Szczecinem. Zespół stacji kolejowej Witnica Chojeńska znajduje się na zachód od wsi Witnica. Natomiast w 1906 roku otwarto linię kolejową Berlin-Szczecin, która po 1945 roku funkcjonowała tylko do granic Polski w Siekierkach. Przy tej linii powstały dwa zespoły stacji kolejowej w sąsiedztwie wsi: Przyjezierze i Klepicz.

g) zabytki militarne

Wśród najcenniejszych zespołów średniowiecznych fortyfikacji na terenie Pomorza należą zachowane niemal w całości pierścienie miejskich murów obronnych w Moryniu.

Średniowieczne mury obronne należą do grupy najbardziej charakterystycznych zabytkowych dzieł Pomorza Zachodnia. Pierwotnie były częścią składową większego systemu fortyfikacji miejskich, na które składały się oprócz murów, wały ziemne i fosy. Budowane były od schyłku XIII do połowy XVI wieku. Okazały się prawie bezużyteczne w okresie wojny trzydziestoletniej (1618-1648) i począwszy od XVIII wieku zaczęły podlegać likwidacji.

Mury obronne w Moryniu są wzniesione niemal wyłącznie z kamiennych otoczków w technice warstwowej (warstwy równo ułożonych kamieni o wysokości ok. 90 cm, rozdzielone szerokimi spoinami wypełnionymi okrzeskami). Ponadto czytelne są fragmenty dawnych fos, które rozpoznawalne są dzięki charakterystycznym obniżeniom terenu. Pierwotnie istniały dwie bramy: Mieszkowicka (od strony południowej) i Młyńska (od strony północno-zachodniej).

h) cmentarze i parki

Pierwotnie cmentarze usytuowane były na działce kościelnej, dopiero pod koniec XVIII wieku ze względów sanitarnych zaczęto zakładać nekropolie poza terenami zabudowanymi. Tutejsze cmentarze poewangelickie powstały w ciągu XIX i na początku XX wieku. W okresie po II wojnie światowej zostały zniszczone, część z nich nadal jest użytkowana jako cmentarze komunalne: Bielin, Mirowo, Moryń, Witnica. Większość z nich jednak jest nieczynna, splądrowana i zaniedbana, z nielicznymi fragmentami nagrobków. W większości wymagają pilnych prac porządkowych i pielęgnacyjnych. W krajobrazie wsi pełnią rolę zieleni wysokiej.

Na omawianym obszarze oprócz cmentarzy poewangelickich zachował się w formie szczątkowej cmentarz żydowski (kirkut) w Moryniu.

Ogrody i parki to specyficzny rodzaj zabytków, zbudowany z roślin, przez co podlegający prawom natury w większym stopniu niż inne zabytki. Najciekawszym przykładem sztuki ogrodowej jest park pałacowy w Witnicy (powierzchnia 22 ha), który został założony w XVIII wieku i przebudowany w 1873 roku, w duchu założeń angielskich według projektu słynnego w owym czasie inżyniera ogrodnika Johanna Larassa z Bydgoszczy.

j) układy drożne, z zachowaną historyczną geometrią, często z nawierzchnią brukową i obsadzeniami alejowymi

Istniejący układ drożny liczy sobie kilkaset lat, powstawał w zależności od rozwijającej się sieci osadniczej. Najciekawszym zachowanym przykładem

obsadzeń jest aleja drzew liściastych (z przewagą lip) wzdłuż drogi prowadzącej z Mieszkowic przez Bielin do Morynia.

W ostatnim czasie z uwagi na modernizację i poszerzanie dróg publicznych aleje przydrożne są wycinane. W związku z tym konieczne jest podjęcie działań w zakresie rozpoznania i waloryzacji obsadzeń alejowych na terenie gminy, opracowanie dokumentacji i objęcie alei ochroną prawną.

5.2.3. Zabytki nieruchomości

Podstawowym zagrożeniem dla utrzymania wielu wartościowych obiektów zabytkowych jest ich katastrofalny stan techniczny. Zaniedbania są najgroźniejsze dla zabudowy mieszkaniowej i gospodarczej, szczególnie wykonanej w technice ryglowej. Potrzeba nowości i nowoczesności jest podstawowym zagrożeniem dla tradycyjnego krajobrazu oraz utrzymania lokalnego charakteru miejscowej architektury i budownictwa. Źle pojmowana modernizacja prowadzi do likwidacji detalu architektonicznego, wymiany oryginalnej stolarki, wymiany ogrodzenia, wycięciu drzew oraz zabetonowania lub zaasfaltowania bruku. Wiele z zabytkowych obiektów jest niewłaściwie użytkowanych, nadbudowywanych i rozbudowywanych, co powoduje zniekształcanie formy architektonicznej.

Powszechna i trudna do opanowania dewastacja krajobrazu kulturowego dotyczy również niskonakładowych inwestycji, których nieodwracalne skutki wynikają z chęci poprawy warunków zamieszkania. Wiąże się to z powiększaniem otworów okiennych i drzwiowych, wymianą stolarki z naruszeniem zasad kompozycji, ocieplaniem budynków i likwidacją wystroju ceglanego i tynkowego, zagospodarowaniem poddaszy i zakłócaniem geometrii dachów, adaptacjami zabudowy bez opracowań projektowych, montażem anten satelitarnych na fasadach, likwidacją tradycyjnych ogrodzeń i płotów na rzecz betonowych prefabrykatów czy systemowych rozwiązań metalowych oraz likwidacją brukowanych nawierzchni podwórz.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zgodnie z definicją zawartą w wzmiankowanej ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – zabytek ruchomy – to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece ustawodawca zaliczył dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne. Zaliczają się do nich również inne obiekty, nie będące w pełni dziełami sztuki. Są nimi przedmioty posiadające wysoką wartość historyczną i naukową, będące świadectwem poziomu kultury materialnej, np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, czy przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami.

Ponadto – oprócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli – także wystrój architektoniczny zaliczany jest do zabytku ruchomego. Należą do niego elementy stałej dekoracji budynków (zewnątrznej i wewnętrznej) oraz obiekty tzw. małej architektury, ale pod warunkiem, że posiadają cechy

indywidualnych, niepowtarzalnych wytworów artystycznych. Są to m. in. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ściennie, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny (np. gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych), ale także rzeźby ogrodowe, fontanny, pomniki, kapliczki przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.

Zdecydowana większość zabytków ruchomych znajdujących się na terenie gminy Moryń jest włączona do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Tylko część z nich wpisana jest do rejestru zabytków. Ogółem do rejestru zabytków ruchomych wpisanych jest 41 obiektów.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Podstawą dotychczasowej wiedzy o najdawniejszej przeszłości okolic dzisiejszej gminy Moryń są źródła archeologiczne, na które natrafiano przypadkowo w trakcie różnego rodzaju prac polowych, leśnych, budowlanych, melioracyjnych czy przy wydobywaniu kruszywa. Pierwsze materialnie udokumentowane ślady pobytu człowieka na tych terenach pochodzą z epoki schyłkowego paleolitu (ok. 12000-8300 r. p. n. e.).

Natomiast najstarsze ślady osiadłego trybu życia pochodzą z epoki neolitu. Szczególnie obszary położone po północnej stronie były intensywnie kolonizowane przez różne grupy kulturowe.

Z epoki brązu pochodzą luźne znaleziska oraz zlokalizowane stanowiska archeologiczne związane z ludnością kultury łużyckiej.

Natomiast z kulturą przeworską związane są zabytki datowane na okres lateński i wpływów rzymskich. Kultura ta na przełomie VI i VII wieku została wyparta przez Słowian.

Hipotezy naukowe przypisują tutejsze tereny peryferyjnym wpływom plemienia Lubuszan i Pomorzan.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Utworzenie muzeum z całą pewnością przerasta finansowe i organizacyjne możliwości Gminy Moryń, jednak dla lokalnej społeczności ważne jest ustanowienie miejsca, w którym pamiątki związane z historią najbliższą mogłyby znaleźć schronienie. Należałoby rozważyć możliwość utworzenia w lokalnych placówkach kulturalno-oświatowych tzw. izby muzealnej, która nie tylko gromadziłaby i eksponowała zabytki związane z Moryniem, ale też realizowałaby rozmaite projekty służące edukacji regionalnej.

Muzeum jest jednym z ważnych elementów systemu ochrony zabytków, nie tylko chroni zabytki, ale pełni też istotną rolę w zakresie badań naukowych, działań popularyzatorskich i edukacyjnych. Muzeum stanowi najważniejszą formę organizacyjną ochrony i opieki nad zabytkami ruchomymi. Gromadzi niezastąpiony zbiór materiału źródłowego do badań naszych dziejów i kultury. Prezentuje nie tylko dzieje, dawną i współczesną kulturę materialną i artystyczną, ale również służy budowaniu lokalnej tożsamości i identyfikacji z regionem.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

W 2003 roku na światowej konwencji UNESCO podjęto próbę zdefiniowania dziedzictwa niematerialnego. Zapisano wówczas, że są to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj

dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje:

1. Tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu.
2. Spektakle i widowiska.
3. Zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne.
4. Wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki.
5. Umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Z uwagi na przeszłość miasta trudno jest mówić o kultywowaniu tradycji, regionalnego stroju czy obrzędów, bo nasuwa się pytanie: których? Ale zarazem stwarza to niespotykane gdzieindziej możliwości poznawania dziedzictwa niematerialnego wielu kultur. Z uwagi na jego ulotność konieczne jest dokumentowanie w celu zachowania i kultywowania jego elementów, takich jak m. in. pieśni, podania, legendy, tradycje związane z ważnymi wydarzeniami rodzinnymi (śluby, pogrzeby), tradycje związane ze świętami, potrawy. W przypadku Morynia ważną rolę odgrywa legenda o Raku.

Ważne jest utrwalanie w świadomości społecznej tzw. tradycji miejsca dotyczącej lokalizacji nieistniejących obiektów o istotnym znaczeniu dla historii, np. synagoga, cmentarze, elementy zabudowy starego miasta.

Istotne dla tożsamości kulturowej tych terenów, mimo przerwania jej ciągłości w 1945 roku, jest używanie i stosowanie – także w stosunku do nowo powstających zespołów zabudowy – polskich odpowiedników historycznych nazw miejscowych, np. ulic, placów. Wskazane jest inicjowanie nowego nazewnictwa lub zmian w istniejącym nazewnictwie promujących lokalną historię i lokalne tradycje. Związane jest to m. in. z upamiętnieniem i utrwaleniem w pamięci mieszkańców, zwłaszcza młodego pokolenia, ważnych wydarzeń historycznych, wybitnych postaci związanych z regionem. W Moryniu mieszkał i pracował Heinrich B. Hattenkerel – jeden z najlepszych barokowych snyderzy działających na terenie Pomorza.

Na miejscowy krajobraz kulturowy znaczący wpływ ma religia i przesady mieszkańców. W średniowieczu najważniejsza była lokalizacja kościołów, kaplic i krzyży przydrożnych. Zasięg dźwięku dzwonów kościelnych wyznaczał granice bezpiecznego obszaru. Natomiast kapliczki i krzyże miały bronić ludzi przed wpływem Złego. W czasie Reformacji zniknęły one z krajobrazu, aby pojawić się ponownie wraz z nowymi mieszkańcami po 1945 roku. Obecnie pełnią one już tylko funkcje sakralne i lokowane są przeważnie na terenach przykościelnych.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Scharakteryzowanie zasobu zabytków ma na celu określenie, co – przede wszystkim – należy chronić i czym należy się opiekować, a tym samym ma pomóc we właściwym rozłożeniu najważniejszych akcentów w przedłożonym opracowaniu. Opiece nad zabytkami z terenu gminy Moryń podlegają:

a) obiekty wpisane do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome – załącznik nr 1

Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi rejestr zabytków wpisanych i wytypowanych do wpisu. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. W trybie określonym w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwość wydania decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych wchodzących w skład tych układów lub zespołów. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku.

W odniesieniu do tego typu obiektu ochronie podlega jego forma architektoniczna we wszystkich jej elementach, w tym: wysokość, forma dachu, kompozycja elewacji wraz z detalem architektonicznym i stolarką, materiał budowlany. Ochronie podlega również funkcja obiektu, której ewentualna zmiana wymaga zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Warunkami ochrony są:

- trwałe zachowanie formy architektonicznej i substancji budowlanej obiektu wpisanego do rejestru zabytków;
- utrzymanie otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem, np. cmentarza w otoczeniu kościoła;
- wszelkie zmiany – wewnątrz i na zewnątrz – dotyczące obiektu zabytkowego wymagają zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zabytki ruchome

Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz wojewódzka ewidencja zabytków ruchomych jest dostępna do wglądu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Do rejestru zabytków zabytek ruchomy wpisuje się na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. W przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru.

Do rejestru zabytków nie wpisuje się zabytku wpisanego do muzealnej księgi inwentarzowej lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Najważniejszą formą organizacyjną opieki nad zabytkami ruchomymi stanowi muzeum. Jest to instytucja kultury, która gromadzi, rejestruje, konserwuje i przechowuje oraz udostępnia publiczności w formie wystaw dobra i wytwory kultury w zakresie sztuki, wiedzy i przyrody oraz prowadzi działalność naukową, oświatową i popularyzatorską.

Zabytki archeologiczne – załącznik nr 2

Tutejszy obszar został przebadany powierzchniowo w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Wyniki badań są dostępne do wglądu w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Program Archeologiczne Zdjęcia Polski (AZP) rozpoczęto realizować w latach 70. XX wieku. Archeolodzy prowadzili na wytyczonych obszarach terenowe badania powierzchniowe. Ich wyniki stanowią podstawową bazę informacji o zasobach archeologicznych Morynia i są punktem wyjścia dla dalszych etapów badań, czyli prac wykopaliskowych.

„Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2008-2012 dla Województwa Zachodniopomorskiego” oraz „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego” wnoszą o ustalenie na terenie gminy Moryń **Rezerwatu Kulturowego „Nowe Objezierze”**. Ma to być rezerwat archeologiczny zawierający cmentarzysko kurhanowe. Rezerwat kulturowy jest obszarem występowania zabytków i krajobrazu kulturowego w stanie naturalnym, bez konieczności bezpośredniego użytkowania dla utrzymania aktualnego stanu zachowania.

b) ochrona ustalona w planach zagospodarowania przestrzennego

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na terenie gminy, należy do jej zadań własnych (art. 3 ust. ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 roku, nr 80 poz. 717 z późniejszymi zmianami). Realizacji tego zadania służy „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy” – podstawowy dokument planistyczny, nie będący jednak przepisem prawa. Zapisy „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy” stają się prawem lokalnym poprzez ich obligatoryjne uwzględnienie i uszczegółowienie w ustaleniach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego sporządza się w celu ustalenia przeznaczenia terenów oraz określenia sposobów ich zagospodarowania i zabudowy (art. 14 ust. 1 wyżej cytowanej ustawy). Zachowanie i ochrona ładu przestrzennego oraz zapewnienie zrównoważonego rozwoju stanowi podstawową przesłankę dla ustaleń planu miejscowego. Analiza zasobu dziedzictwa kulturowego i form ochrony, jakim ono podlega dowodzi, że miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią podstawowe narzędzie ochrony krajobrazu i dziedzictwa kulturowego. Od formy i zakresu wytycznych konserwatorskich do planów miejscowych w dużym stopniu zależy ochrona krajobrazu kulturowego kraju.

Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego nie zawierają zapisów dotyczących ochrony zabytków, ponieważ dotyczą obszarów pod nową zabudowę letniskową i to przede wszystkim nad jeziorem Morzycko. Bardzo istotne z punktu widzenia ochrony dóbr kultury jest opracowanie i uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu Starego Miasta w Moryniu oraz dla układów ruralistycznych o metryce średniowiecznej.

c) park kulturowy

Park kulturowy to nowa forma ochrony zabytków, wprowadzona na mocy cytowanej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Park kulturowy powołuje mocą uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, rada gminy (lub rady gmin, jeśli obszar parku znajduje się na terenie kilku gmin). Utworzenie parku kulturowego ma na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Do chwili obecnej na terenie gminy Moryń nie został utworzony żaden park kulturowy.

d) pomnik historii

Uznanie zabytku za pomnik historii jest szczególną formą nobilitacji. Do tego trudnego niezwykle uprzywilejowania można zgłaszać zabytki nieruchome o znaczeniu ponadregionalnym o dużych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, mający znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturowego, utrwalony w świadomości społecznej i stanowiący źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń.

Do chwili obecnej na terenie gminy nie ma obiektu uznanego za pomnik historii.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Według art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Na uwagę konserwatorską zasługują wszystkie obiekty z terenu miasta i gminy Moryń uwzględnione w opracowaniu „Gminna ewidencja zabytków” - **załącznik nr 3.**

Prospekcja terenowa prowadzona wiosną 2009 roku zweryfikowała dotychczasową ewidencję zabytków, ponieważ przeprowadzone w ostatnich latach prace remontowo-modernizacyjne w znaczący sposób pozbawiły wiele obiektów walorów zabytkowych – dotyczy to szczególnie budynków mieszkalnych i gospodarczych.

Gminna ewidencja nie jest dokumentem zamkniętym. Powinna być uzupełniana i weryfikowana. Jej zmiany nie powodują nieważności ustaleń studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnego programu opieki nad zabytkami. Ponadto winna podlegać okresowej aktualizacji, polegającej m. in. na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących oraz gruntownie przebudowanych (np. zmiana bryły budynku, układu i wielkości otworów okiennych, likwidacja detalu architektonicznego, otynkowanie ceglanych elewacji). Uzupełnienia wymagają także zmiany stanu prawnego: wpis do rejestru zabytków czy ustanowienie parku kulturowego.

Należy podkreślić, że te obiekty zabytkowe, które uwzględnione są w ewidencji zabytków, a nie figurują w rejestrze zabytków lub nie bierze ich pod uwagę miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, nie są prawnie

chronione. Uwzględnienie ich wyłącznie w ewidencji ma charakter informacyjny, pomocny przy określaniu i ocenianiu zasobów zabytkowych na określonym terenie oraz przy opracowywaniu programów opieki nad zabytkami.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy gminy Moryń jest wynikiem procesów z różnych okresów historycznych.

Największą wartość historyczno-kulturową posiadają następujące zespoły i obiekty:

- aleja przydrożna **Moryń-Bielin-Wierzchlas** (pocz. XX w.);
- **Bielin**, układ ruralistyczny – wielodrożnica (o metryce średniowiecznej);
- jw., kościół filialny p. w. św. Józefa (XV w., XVII w., XIX w.);
- jw., zespół dworsko-parkowo-folwarczny (4 ćw. XIX-lata 20 XX w.);
- **Dolsko**, układ ruralistyczny – ulicówka (o metryce średniowiecznej);
- jw., kościół filialny p. w. św. Elżbiety (3 ćw. XIII w., XVI w., XIX w.);
- **Gądno**, układ ruralistyczny – ulicówka (o metryce średniowiecznej);
- jw., zespół pałacowo-parkowo-folwarczny (pocz. XIX-2 poł. XIX w.);
- **Kłępicz**, układ ruralistyczny – wielodrożnica (o metryce średniowiecznej);
- jw., kościół parafialny p. w. św. Stanisława (XIII, XV-XVI, XVIII w.);
- jw., park podworski (2 poł. XIX w.);
- **Kłępicz Stacja (Kolonja Żelichów)**, zespół stacji kolejowej (1906 r.);
- **Mirowo**, układ ruralistyczny – owalnica (o metryce średniowiecznej);
- jw., kościół filialny p. w. św. Wojciecha (poł. XIII, XV, pocz. XVIII w.);
- jw., ogrodzenie kościelne z bramkami (ok. XIV w.);
- jw., zespół dworsko-parkowo-folwarczny (ok. 1893 r.);
- **Moryń**, układ urbanistyczny Starego Miasta (2 poł. XIII w.);
- jw., miejskie mury obronne (1 poł. XIV w. – poł. XV w.);
- jw., kościół parafialny p. w. Świętego Ducha (XIII w.);
- jw., cmentarz żydowski (pocz. XIX w.);
- jw., ruiny zamku (grodzisko wczesnośredniowieczne);
- jw., ratusz (1920 r.);
- jw., Fundacja Kocha – zespół sierocińca (1872 r.);
- jw., wiatrak (ruina), ul. Piaskowa 9 (4 ćw. XIX w.);
- jw., ul. Wąska 9, budynek mieszkalny (kon. XVIII-lata 30 XX w.);
- **Nowe Objezierze**, układ ruralistyczny – owalnica/ ulicówka (o metryce średniowiecznej);
- jw., kościół filialny p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (2 poł. XIII w., 1898-1902);
- **Przyjezierze**, układ ruralistyczny – ulicówka (o metryce średniowiecznej);
- jw., kościół filialny p. w. Matki Bożej Częstochowskiej (1807 r.);
- jw., zespół dworsko-parkowo-folwarczny (ok. poł. XVIII w. – kon. XIX w.);
- jw., zespół stacji kolejowej (1906 r.);
- jw., wiadukt kolejowy (ok. 1906 r.);
- **Stare Objezierze**, układ ruralistyczny – owalnica, ob. ulicówka (o metryce średniowiecznej);

- jw., kościół filialny p. w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny (2 poł. XIII w., 1910 r.);
- jw., zespół dworsko-folwarczny (kon. XIX-pocz. XX w.);
- **Wisław**, zespół folwarczny (4 ćw. XIX w.);
- **Witnica**, układ ruralistyczny – owalnica (o metryce średniowiecznej);
- jw., kościół parafialny p. w. Chrystusa Króla (XIII w., XV w., 1830 r., 1911 r.);
- jw., ogrodzenie kościelne z renesansową bramką (ok. poł. XVI w.);
- jw., zespół pałacowo-parkowo-folwarczny (XVIII w., XIX w.).

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. Analiza szans i zagrożeń

Mocne strony:

- trwała ochrona wybitnych walorów przyrodniczych i krajobrazowych gminy w obszarze i otulinie Cedyńskiego Parku Kulturowego;
- bogate walory przyrodniczo-krajobrazowe;
- niskie zanieczyszczenie gleb, wody i powietrza;
- brak uciążliwego przemysłu;
- występowanie na terenie miasta i gminy Moryń cennych, unikalnych obiektów historyczno-kulturowych;
- interesujące układy przestrzenno-architektoniczne;
- wolne, atrakcyjne tereny do inwestowania w mieszkalnictwo i bazę turystyczno-noclegową;
- istnienie na terenie gminy placówek oświatowych;
- rosnąca liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- dobra współpraca z sąsiednimi gminami;
- bardzo atrakcyjne przyrodniczo i kulturowo tereny dla rozwoju turystyki.

Szanse:

- remont miejskich murów obronnych w Moryniu;
- świadomość bogatej historii gminy jako ośrodka o znaczeniu ponadregionalnym;
- uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w dokumentach programowych gminy;
- uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w planowaniu przestrzennym;
- wykorzystanie walorów przyrodniczych do celów turystycznych i rekreacyjnych;
- zmiana świadomości społecznej w wyniku rozwoju edukacyjnej funkcji środowiska kulturowego;
- budzenie świadomości ekologicznej i kulturowo-historycznej mieszkańców (budowa ścieżek edukacyjnych, powstanie punktu informacji turystycznej, ustawienie tablic informacyjnych przy zabytkach);
- udział funduszy prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków;
- finansowanie ze środków gminy prac konserwatorskich;
- możliwości pozyskiwania środków dla regionalnych programów ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej;
- udostępnianie obiektów atrakcyjnych turystycznie.

Słabe strony:

- brak planów zagospodarowania przestrzennego;
- zły i bardzo zły stan techniczny większości obiektów zabytkowych;
- ograniczenia dla inwestowania związane z potrzebą ochrony przyrody i zabytków;
- zakłócenie pierwotnego układu przestrzennego zabudową z okresu komunistycznego;

- degradacja zabytkowych układów osadniczych oraz dawnych zespołów rezydencjonalnych;
- brak archeologicznych i historyczno-architektonicznych programów badawczych;
- brak placówek naukowo-badawczych;
- niewystarczająca informacja turystyczna;
- nierównomierny układ przestrzenny;
- odpływ ludności – szczególnie młodych osób – z uwagi na mało atrakcyjny rynek pracy i braki w ofercie edukacyjno-kulturalnej.

Zagrożenia:

- postępująca degradacja walorów przyrodniczych i kulturowych;
- brak zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w zabytkowych obiektach, przede wszystkim w kościołach;
- brak lokalnego muzeum;
- brak punktu informacji turystycznej oraz dostatecznego oznakowania zabytków;
- niski poziom świadomości społecznej odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy;
- znaczne nakłady na zachowanie zdegradowanej zabytkowej zabudowy;
- spiętrzenie wydatków związane ze złym i bardzo złym stanem obiektów zabytkowych zagrożonych destrukcją;
- utrata wartości przestrzennych i kulturowych zabudowy w przypadku zaniechania działań naprawczych, co spowodowałoby zmniejszenie atrakcyjności turystycznej miasta i gminy Moryń;
- wzrost kosztów renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych;
- konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację obiektów zabytkowych;
- niedostatek środków publicznych na prace konserwatorskie;
- brak potencjalnych inwestorów;
- niekontrolowana akcja inwestycyjna: niewłaściwie przeprowadzone pod względem konserwatorskim remonty i modernizacje budynków oraz budowa nowych niezgodnych z lokalną tradycją.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Warunkiem niezbędnym do realizacji celów i zadań zapisanych w „**Gminnym Programie**” jest zespolenie oraz koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego. Można je osiągnąć poprzez:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju gminy;
- przeciwdziałanie tendencjom do rozpraszania zabudowy wsi;
- uwzględnianie – w studiach uwarunkowań i planach zagospodarowania przestrzennego – problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie nawiązywania w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów;
- uwzględnianie – w planach zagospodarowania przestrzennego – ochrony krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z założeniami urbanistycznymi, ruralistycznymi i architektonicznymi;
- wykorzystywanie nowej formy prawnej ochrony zabytków jaką stanowi park kulturowy i pomnik historii.

Zmieniająca się rzeczywistość powoduje, że jedną z najistotniejszych staje się kwestia stosunku do historycznego dziedzictwa kultury. Tylko umiejętne i harmonijne jego włączenie w zmiany cywilizacyjne daje gwarancję jego właściwej ochrony. Ochrona oznaczać powinna także mądre i celowe zarządzanie zmieniającym się potencjałem i funkcją – dziedzictwo to zarówno zachowane obiekty zabytkowe, ale także przestrzeń i znaczenie symboliczne dziedzictwa – tak sfera sacrum, jak i produktu rynkowego. W tych realiach niezbędne jest konsekwentne łączenie ekonomii z potrzebą umiejętnego kształtowania świadomości wobec kultury i obiektów. W społecznej świadomości muszą funkcjonować pojęcia takie jak ochrona i opieka nad zabytkami, konserwacja, rewitalizacja, itp. Znacząca poprawa stanu w tej kwestii objąć musi zarówno instrumenty prawne (plany zagospodarowania przestrzennego, wyznaczone obiekty i obszary chronione), jak i działania edukacyjne (programy nauczania i samoświadomość społeczna) oraz planowanie i orientacja marketingowa (informacja turystyczna oraz produkty rynkowe).

Miarą realizacji „**Gminnego Programu**” staną się wskaźniki wzrostu atrakcyjności miasta i gminy Moryń wśród mieszkańców oraz odwiedzających, a także wzrost liczby zrealizowanych projektów promocyjnych i podniesienie aktywności obywatelskiej.

7.1. Cele i priorytety programu opieki nad zabytkami, ich kierunki działań i omówienie zadań

Cel strategiczny I. Ochrona krajobrazu kulturowego gminy Moryń

Rozwój gospodarczy i aktywizacja gospodarcza w regionie wymagają podejmowania działań oraz procedur umożliwiających umacnianie walorów lokalnego krajobrazu przyrodniczego i kulturowego. Spowoduje to utrzymanie

najcenniejszych walorów krajobrazu gminy. Cel ten będzie osiągnięty dzięki racjonalnemu planowaniu ochrony dziedzictwa poprzez wdrożenie działań służących znacznej poprawie jego stanu zachowania. Wysoka jakość środowiska przyrodniczego i kulturowego winna stanowić przewagę konkurencyjną Morynia powiązaną z całością polityki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa zachodniopomorskiego, zwłaszcza w obszarze turystyki i kultury.

Priorytet I.1. Zasoby dziedzictwa kulturowego gminy – ocena zachowania, badania, weryfikacja, zarządzanie

I.1.1. Badania i studia nad zabytkami gminy Moryń

- wspieranie badań naukowych nad zabytkami, historią regionu itp.;
- wznowienie monografii Morynia;
- wspieranie opracowań badawczych i studialnych dotyczących zespołu urbanistycznego Morynia, założeń ruralistycznych, obszarów krajobrazowych, np. opracowanie studium urbanistycznego Morynia;
- wspieranie badań i opracowań wykonywanych dla potrzeb planowania przestrzennego, programów ochrony dziedzictwa kulturowego gminy, terenów planowanych jako park kulturowy, obszarów planowanych pod inwestycje;
- upowszechnianie wyników badań naukowych w wydawnictwach, na konferencjach, seminariach, przez multimedia itp.;
- w ramach nowego „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego” opracowanie „Studium krajobrazu kulturowego” z waloryzacją zasobów.

I.1.2. Ewidencja i weryfikacja zabytków gminy Moryń

- aktualizacja gminnej ewidencji zabytków oraz weryfikacja zapisów zawartych w kartach ewidencyjnych;
- ewidencja potencjalnych obiektów zabytkowych, wytypowanych w kontekście współczesnej definicji pojęcia zabytku (art. 3 poz. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Priorytet I.2. Budowa bazy informacji i zarządzania zabytkami gminy

I.2.1. Budowa bazy informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego w gminie Moryń

- przeprowadzenie akcji informacyjnej wśród mieszkańców na temat troski o dziedzictwo architektoniczne;
- platforma internetowa Urzędu Miasta i Gminy w Moryniu jako gminna baza wszechstronnej informacji o dziedzictwie kulturowym gminy, aktualizowana na bieżąco;
- tworzenie i rozwój portali internetowych poszczególnych miejscowości czy sołectw jako bazy informacji o lokalnych zasobach dziedzictwa kulturowego, o stanie jego zachowania, warunkach zagospodarowania obiektów nieużytkowanych, itp.;
- ochrona zabytków poprzez odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
- tworzenie systemu monitoringu dla kontroli stanu zachowania, użytkowania i wszelkich prac przy zabytkach, w tym archeologicznych.

1.2.2. Budowa systemu zarządzania i marketingu zabytkami

- stosowanie zachęt prawnych i finansowych oraz pomocy publicznej dla inwestorów, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;
- dofinansowanie prac remontowych przy obiektach nie będących własnością Gminy w postaci stosownej uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach;
- przygotowanie kompleksowej informacji o ofercie kulturowej i turystyczno-kulturowej gminy (np. foldery);
- przygotowanie kompleksowej, łatwo dostępnej informacji o warunkach zagospodarowania nieużytkowanych obiektów zabytkowych i ofertach gospodarczych uwzględniających opiekę nad zabytkami;
- podjęcie akcji promocyjnej dotyczącej obiektów zabytkowych, w tym parku kulturowego i szlaków turystycznych.

Priorytet 1.3. Budowa tożsamości poprzez ochronę dóbr kultury, edukację regionalną i turystykę

1.3.1. Ekspozowanie walorów kulturowych – poszerzanie form ochrony dóbr kultury.

- utworzenie Rezerwatu Kulturowego „Nowe Objezierze” (archeologiczny – cmentarzysko kurhanowe);
- utworzenie „Cedyńsko-Moryńskiego Parku Kulturowego”;
- utworzenie Obszaru Kulturowego „Moryń”;
- rozszerzenie ochrony zasobów środowiska kulturowego poprzez wystąpienie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych, będących własnością Gminy.

1.3.2. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym

- utworzenie muzeum lub zorganizowanie w placówkach kulturalno-oświatowych tzw. „izb muzealnych”;
- edukacja regionalna – tworzenie programów nauczania regionalnego i podręczników uwzględniających dziedzictwo kulturowe dla wszystkich poziomów nauczania, wspieranie projektów edukacyjnych poświęconych upowszechnianiu historii i dziedzictwa kulturowego;
- organizacja kształcenia nauczycieli i organizatorów życia kulturalnego w zakresie opieki nad zabytkami, w tym organizowanie kursów zawodowych dla nauczycieli rzemiosł;
- opracowanie i organizacja tras oraz ścieżek edukacyjnych z wykorzystaniem obiektów i zespołów zabytkowych;
- uaktualnienie istniejących i wykonanie nowych tablic informacyjnych przy obiektach zabytkowych.

1.3.3. Turystyka – promocja, edukacja i dokumentacja walorów regionalnego dziedzictwa kulturowego

- budowa ścieżki rowerowej „Tysiąc Jezior”;
- organizacja punktu informacji turystycznej;
- organizacja centrów informacyjnych i rozbudowa infrastruktury obiektów związanych z epoką lodowcową w Ziethen i Moryniu (Geopark – Kraina lodowca nad Odrą);
- promocja „Szlaku Cystersów” przez Stowarzyszenie Gmin Cysterskich;
- opracowanie produktu turystycznego dla Morynia i okolic.

Cel strategiczny II. Włączanie zabytków w procesy gospodarcze

Moryń jest miastem i gminą o cennych zasobach dziedzictwa o znaczeniu ponadregionalnym. Wieloletnie zaniechania determinują konieczność pilnych działań zmierzających do odnowy i rewaloryzacji najcenniejszych obiektów. Miarą realizacji celu będzie ilość i wartość wykonanych prac remontowo-konserwatorskich. Potrzeba pilnego ratowania zasobów dziedzictwa należy uznać za sprawę priorytetową, ponieważ tradycyjny krajobraz kulturowy, m. in. pod wpływem przemian gospodarczych, ulega ciągłej degradacji, tracąc swoją ukształtowaną historycznie wyjątkową strukturę. Należy jednak pamiętać, że wszelkie działania przy zabytkach objętych ochroną prawną należy konsultować z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Szczecinie.

Realizacja poniższych projektów jest priorytetowym i dalekosiężnym celem dla władz gminy Moryń. W praktyce oznaczać będzie kombinację modernizowania infrastruktury, odnowę obiektów (w tym zabytkowych) i zmiany funkcjonalne, a jednocześnie tworzenie nowych impulsów funkcjonowania tutejszych miejscowości.

Za najważniejsze uznaje się znaczące zwiększenie nakładów finansowych przeznaczanych na prace związane z konserwacją zabytków i rewitalizacją, w tym wydatków budżetowych. Miarami realizacji tego celu będą wskaźniki jakościowe i ilościowe zrealizowanych projektów waloryzujących jakość krajobrazu kulturowego gminy.

Priorytet II.1. Zagospodarowanie obszarów i obiektów zabytkowych

II.1.1. Zwiększanie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości

- wykorzystanie istniejącej (nieczynnej) linii kolejowej w celu uruchomienia turystycznych przewozów kolejowych;
- utrzymanie w dobrym stanie zabytków stanowiących własność Gminy;
- utworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- upowszechnianie informacji za pośrednictwem mediów i przez internet o pozytywnych przykładach adaptacji obiektów do zmienionych funkcji;
- opracowanie katalogu, opartego na wynikach badań eksperckich, obiektów (np. przemysłowych, pofolwarczych) z określeniem funkcji, na jakie mogą być zaadaptowane;
- łagodzenie wymogów konserwatorskich w pertraktacjach dotyczących zagospodarowania obiektów (np. przemysłowych, pofolwarczych).

II.1.2. Zagospodarowanie obszarów rezydencjonalnych

- upowszechnianie informacji – za pośrednictwem mediów i przez internet – dotyczących niezagospodarowanych pałaców i dworów z wyszczególnieniem palety zachęt – ulg podatkowych, kredytów preferencyjnych pomocy publicznej itp.;
- stosowanie permanentnych działań dyscyplinujących, przy użyciu wszelkich dopuszczalnych prawem (łącznie z doniesieniem prokuratorskim), wobec osób, które kupiły zabytek w złej wierze i nie wywiązały się z obowiązków właścicieli, powodując zagrożenie dla zabytku.

Priorytet II.2. Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazu kulturowego

II.2.1. Rewaloryzacja i rewitalizacja zespołu urbanistycznego Morynia

- rewitalizacja ulicy Kościuszki w Moryniu – jednostronne przełożenie chodnika na starobruk;
- kompleksowy remont budynku Urzędu Miasta i Gminy w Moryniu;
- ochrona konserwatorska miasta o dobrze zachowanym zabytkowym układzie przestrzennym w strefie architektonicznego krajobrazu wewnętrznego przed nowymi, dysharmonizującymi, elementami;
- ochrona konserwatorska założenia urbanistycznego Morynia przed dekompozycją jego panoram i osi widokowych przez niewłaściwie lokalizowane nowe, wielko powierzchniowe inwestycje;
- rewaloryzacja i rewitalizacja miasta Moryń powinna być realizowana na podstawie opracowanych planów, o indywidualnym charakterze;
- wszelkie prace ziemne w obszarze staromiejskiej przestrzeni muszą mieć nadzór archeologiczny.

II.2.2. Ochrona i rewaloryzacja krajobrazu kulturowego wsi

- utworzenie społecznego centrum rekreacyjno-kulturalnego w Starym Objezierzu;
- utworzenie wiejskiego centrum integracji kulturalnej i społecznej w Nowym Objezierzu;
- ochrona konserwatorska dobrze zachowanych w układzie przestrzennym założeń ruralistycznych przez objęcie ich rejestrem zabytków;
- pogłębienie tej ochrony odpowiednimi zapisami w lokalnych planach zagospodarowania przestrzennego;
- opracowanie programów rewaloryzacji dworskich założeń parkowych;
- wykonanie ewidencji i waloryzacji alei drogowych i objęcie ich ochroną.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zakłada się, że zadania określone w "*Gminnym Programie*" będą realizowane bezpośrednio przez struktury Urzędu Miasta i Gminy w Moryniu oraz pośrednio poprzez oddziaływanie na inne podmioty władające obiektami zabytkowymi (w tym miejskie jednostki organizacyjne) w wyniku następujących działań:

- wspólne działanie władz Morynia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Szczecinie oraz z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, przedstawicielami Kościołów, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi.
- działania własne władz samorządowych:
 - prawne** – m. in. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które powinny być objęte ochroną konserwatorską;
 - finansowe** – należyte utrzymywanie, wykonanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty podatkowe dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;
 - programowe** – realizacja projektów i programów krajowych, wojewódzkich, regionalnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
 - inne** – działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.
- działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

W celu realizacji zadań niniejszego „*Gminnego Programu*” konieczne będą ze strony władz i mieszkańców inicjatywy oraz konkretne działania na wielu płaszczyznach aktywności, a przede wszystkim pozyskanie poparcia społecznego dla działań na rzecz środowiska kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

„**Gminny Program**”, po zaopiniowaniu przez Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Miejskiej w Moryniu, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania. Z realizacji zadań „**Gminnego Programu**” co dwa lata Burmistrz Miasta zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdań i przedstawienia ich Radzie. Następnie sprawozdania przekazywane powinny być do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie. Ich wyniki powinny być wykorzystywane przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji wojewódzkiego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar miasta i przesądza o jego atrakcyjności.

Przyjęty przez Radę Miejską w formie uchwały „**Gminny program opieki nad zabytkami**” jest elementem polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Program wykorzystywany może być przez inne jednostki samorządu terytorialnego, środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, a także osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym.

Opracowanie i uchwalenie „**Gminnego Programu**” nie powinno być traktowane jedynie jako realizacja przez Gminę ustawowego zadania. Program służyć ma bowiem rozwojowi Gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Inne ważne cele „**Gminnego Programu**” wskazane przez ustawodawcę, jak określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe czy tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, sprawiają, że program ten może pełnić ważną rolę społeczną, a jego konsekwentna realizacja stać się istotnym czynnikiem rozwoju gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji „**Gminnego Programu**” przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, rozwój społeczno-gospodarczy.

Program jest opracowywany na okres czterech lat. Kolejne sporządzane programy opieki winny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

"Gminny Program" jest zbiorem celów i zadań dla gminy jako terytorium administracyjnego, a nie wyłącznie dla władz samorządowych, także źródła finansowania nie odnoszą się wyłącznie do środków, którymi dysponować może samorząd. W sumie możliwości pozyskiwania środków finansowych na realizację zadań wskazanych do realizacji w **„Gminnym Programie”** są duże, ponieważ obejmują zarówno środki, które pozostają w dyspozycji lub w zasięgu władz samorządowych, jak również inne źródła (np. prywatne, rządowe):

- środki własne budżetowe Gminy Moryń na realizację zadań własnych;
- dotacje podmiotowe dla instytucji, których organizatorem jest samorząd gminy;
- środki znajdujące się w gestii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – **załącznik nr 4**;
- dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki – **załącznik nr 5**;
- dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych;
- dochody własne instytucji kultury;
- środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programów ministerialnych – **załącznik nr 6**;
- zaciągane przez samorząd gminny kredyty bankowe na realizację określonych celów i inwestycji;
- zyski z działalności statutowej i gospodarczej;
- odsetki z kont i rachunków bankowych;
- dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
- składki i zbiórki publiczne;
- środki finansowe osób fizycznych;
- fundusze krajowe i zagraniczne Unii Europejskiej;
- inne środki przewidziane prawem.

Obowiązek dbania o stan zabytków wzmiankowana ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych. Znaczącym wsparciem dla zadań z zakresu ochrony zabytków są także inne źródła dofinansowania, wśród których istotną rolę pełnią środki z budżetu państwa. Są to zarówno środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jak i środki Wojewody (będące w dyspozycji Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków). W gestii Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego znajdują się także środki specjalne, pochodzące z dochodów płynących z gier losowych, przeznaczone m. in. na promowanie i wspieranie działań na rzecz ochrony polskiego dziedzictwa narodowego.

Odnośnie obiektów sakralnych w finansowaniu prac związanych z remontami i pracami konserwatorskimi, oprócz środków własnych parafii i w/w środków budżetu państwa, istnieje dodatkowa możliwość wsparcia przez Fundusz Kościelny – funkcjonujący w ramach Ministerstwa Spraw

Wewnętrznych i Administracji. Jednym z celów Funduszu jest dofinansowywanie remontów i konserwacji zabytkowych obiektów sakralnych, w tym podstawowe prace zabezpieczające obiekt, a w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej. Fundusz natomiast nie finansuje konserwacji ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych.

W przypadku wyjątkowych projektów można też pozyskać środki z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dotyczy to dofinansowania renowacji zabytkowych parków i ogrodów wpisanych do rejestru zabytków oraz dofinansowania publikacji związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Ponadto istnieją także możliwości zdobywania środków finansowych ze źródeł zewnętrznych na zadania inwestycyjne i społeczne do współfinansowania z funduszy krajowych i zagranicznych Unii Europejskiej.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Jednym z podstawowych działań Rady Miejskiej w Moryniu – w zakresie ochrony zabytków – jest coroczne przyznawanie w uchwale budżetowej wysokości środków finansowych przeznaczonych na dotacje dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków – **załącznik nr 7**.

Wysokość dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonych na terenie gminy Moryń, niestanowiących jej własności:

Rok	Kwota	Obiekt
2007	10 000,00 zł	Parafia Rzymsko-Katolicka p. w. Świętego Ducha w Moryniu
2008	13 000,00 zł	Parafia Rzymsko-Katolicka p. w. Świętego Ducha w Moryniu: <ul style="list-style-type: none"> • kościół w Dolsku – 5 000,00 zł; • kościół w Przyjezierzu – 8 000,00 zł

Wysokość środków przeznaczonych na zabytki w budżecie Gminy Moryń, stanowiących jej własność:

Rok	Kwota	Obiekt
2006	14 895, 69 zł	Konserwacja murów obronnych i pozostałych zabytków
2007	19 452,00 zł	Konserwacja murów obronnych i pozostałych zabytków
2008	16 501,65 zł	Renowacja murów obronnych, zabezpieczenie terenu przy zawalonym odcinku muru, dokumentacja na odtworzenie odcinka muru obronnego.

Wykorzystanie środków zewnętrznych na prace przy obiektach zabytkowych na terenie gminy Moryń:

Rok	Kwota	Źródło dofinansowania	Obiekt
2005	17 019,00	Powiat Gryfiński	Dofinansowanie realizacji inwestycji „Rewitalizacja Placu Wolności w Moryniu”
2007	62 981,00		

Na rok 2009 zaplanowano następujące zadania:

- realizacja zadania „Kompleksowy remont budynku Urzędu Miejskiego w Moryniu”;
- remont i konserwacja murów obronnych;
- wykonanie gminnej ewidencji zabytków.

Natomiast na dotacje dla obiektów zabytkowych zarezerwowano kwotę w wysokości 25 000,00 zł.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2009 roku w ramach Programu DZIEDZICTWO KULTUROWE priorytet 1 „Ochrona zabytków” udzieliło dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich przy miejskich murach obronnych w Moryniu (kwota w wysokości 100 000,00 zł).

Zachodniopomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w 2009 roku udzielił dotacji celowej na prace konserwatorskie przy miejskich murach obronnych w Moryniu (kwota w wysokości 20 000,00 zł).